

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Микола Бутович

Ч. 12. ГРУДЕНЬ

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

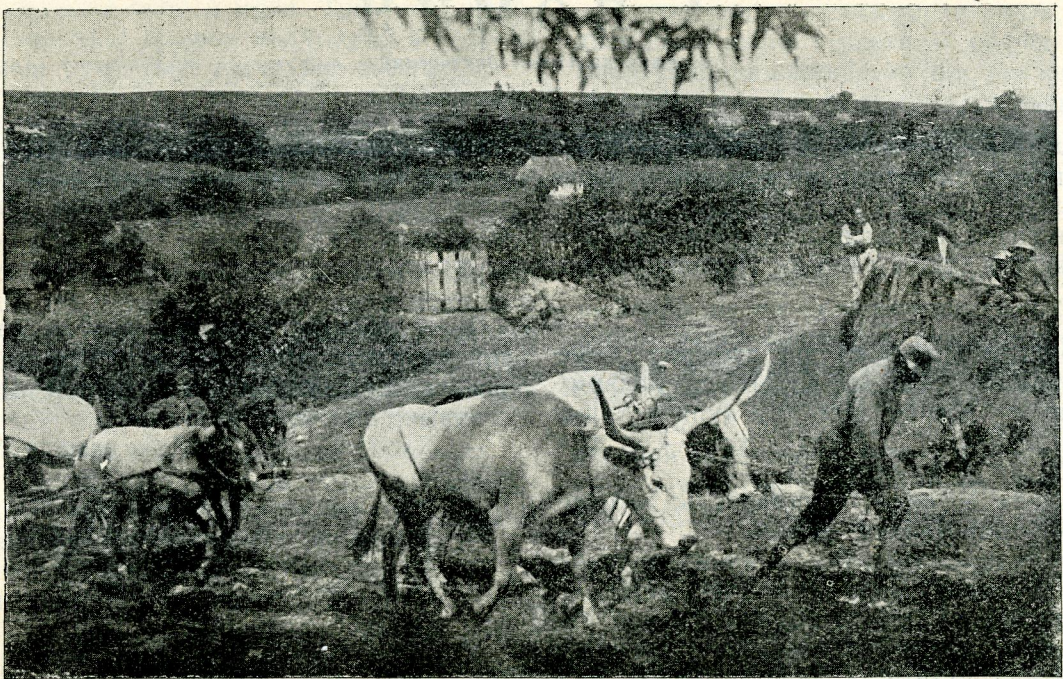
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

V. Річник

ЧИСЛО 12

ГРУДЕНЬ

1933

ОБОЗ В ОСІННЮ НЕГОДУ

Ф Р А Г М Е Н Т

Грудневі дні. Пятнацять літ...

Прижмурюєте очі.

...і понад місто в сизій млі

в минуле серце скочить...

— он, попід залізничий тор

проховзуються стежі

і тепло всюди по хатах,

годинник бе на вежі...

То знов на Чортовій Скалі

стою на позірниці

: хтось йде — побіг — за куц приліг

„Гальо“! — на варту кличу —

або почую край смерік

на відтинку Сокільник

: ніч має в собі довгий рік —

часом хтось тільки стрільне!

А в день морозний сніг паде

і мрією лоскоче

і щось велике, щось нове

впирає сльози в очі...

„Гальо! Батерія — вогонь“!

...і рветься жах над лісом...

Ще нині в мозолі долонь

пече морозно крісом...

С П О М И Н

Написав *Роман Антонович*

(Інж. А. Романенкові)

Серед поля біля Гусятина, по тому боці Збруча, стояв ешелон, навантажений вояками розброєної частини Української Галицької Армії. Всім дошкулював голод. Втомлені духом чекали, коли нарешті повезуть усіх у глибоку Польщу, за колючі драти.

Двох стрільців відбилоса від ешелону. Вони йшли до близького села, що видніло по правому боці залізничного насипу, щоб там купити хліба.

Заходили звичайно до багатих хат — бо деж дістати хліба, як не в багатого?

Одначе всюди збували їх чимнебудь: або нема хліба, або сімя велика, челядь.

Прикро робилося стрільцям, коли на полицях бачили великі, круглі, випечені бохонці хліба.

Врешті зайшли до убогої, похилої хатини під дряною стріхою, щоби там спитати, у когоб то в селі ще можна дістати за гроші хліба.

Хозяїн в полатаній сорочці й босий називав ріжні обійстя багатих господарів — там якраз, де вони вже були.

Згодом сказав до своєї дружини, що поралася біля малого хлопяти, застібаючи йому свитину:

— „Жінко, в нас стоїть ще там у коморі один бохонець. Вріж половину та дай їм. Я був у війську й знаю як це“.

Розжалобилась душа стрільців. Цей бідняга поділився з ними останнім бохонцем.

Вони з вдячності висипали на стіл усі гроші, які лише мали при собі, хоча дядько не хотів брати.

Мовчки вертали до ешелону.

Тяжко було на душі...

Гірка дійсність...

На власній, рідній землі свої, таки свої відмовляли українському воякові хліба. Відмовлялись продати хліба!

*
*
*

Після полудня вештався кругом ешелона малий хлопчина, літ з сім, вісім. Він цікаво заглядав усюди, дивився на виблідлі лица вояків у довгих шинелях.

— „Хлопчику, ти чого? Як звешся?“ — питали його.

— „Та я Василько“ — сказав.

— „Васильку, а чого ти тут так заглядаєш“?

— „Казали, що тут десь є українці“.

— „Це ми, Васильку“! — відізвалися хором.

— „Я так і сподівався“.

— „Звідкіля ти знаєш про це“?

— „Я знаю. Пані учителька мені це сказала. Знаю про все. Про Центральну Раду, про наших ворогів, що знищили нашу Україну, про наше військо. Все знаю“.

Лица вояків ясніли. На поблідлих щоках зявлялось життя, радісне хвилювання.

Всі обносили хлопця на руках, цілували, голубили й сбдаровували, чим попало — книжки, сорочки, шинелі, наплечники — все, все віддавали хлопчині.

— „Бери, Васильку, бери! З нас і так здеруть“!

Дух радості огорнув усіх.

Про нас знають, ми живемо в малих діточих душах. Нас розуміють малі діти і будуть пам'ятати про нас!

Рік 1918 на Буковині

Уривок зі споминів. Написав К.

Рік 1918 заскочив українців на Буковині мало приготованими. В Галичині вдалося зорганізувати поважну силу вояків, вертаючих з ріжних фронтів. Та інакше було на Буковині. Наші вояки, розсіяні по ріжних фронтах, вертали дуже поволі. Кадри, що стояли в Чернівцях, рекрутувалися здебільша з румунів, а українці були незорганізовані й національно мало свідомі. Румуни робили своє. Між нашими було безголове. В одних цілковита дезорієнтація, в других байдужність, а очі інших зверталися на Галичину. В Чернівцях почали організувати військову міліцію, бо інших частин, крім вишколу Українських Січових Стрільців, у Чернівцях не було. Кадри 41. і 22. полків розбіглися домів, розграбивши військові магазини. Січові Стрільці дістали приказ від Галицької Начальної Команди відправитися чимскорше під загрожений Львів. Чернівці осталися тільки з міліцією, на яку не можна було покладати жадних надій, і з горсткою Січових Стрільців, що осталися для звязку. Між ними був і я. Про якусь оборону Чернівців не було й мови. Тимчасом з півдня від румунської границі надходило в напрямі до Чернівців румунське регулярне військо.

10. листопада 1918 р. в ночі опустили ми Чернівці тягаровим автомобілем. На автомобілі було нас около 12 стрільців, 1 машиновий кріс і кілька скриноч ручних гранат. Ми відступили до Жучки. Там і заночували. Слідуючого дня вранці вернули назад в Чернівці й дійшли аж до ринку. Тут довідалися, що румунське військо вже в Народнім Городі. Не оставало нічого, як дефінітивно попрощатися з Чернівцями. З Чернівців подались ми до Кіцманя. По дорозі зросло наше число до 25. В Кіцмані була організована місцева міліція під командою поручника Ів. і ми увійшли під командування кіцманської округи.

Дня 13. листопада в ранці дістаємо приказ вибратися до Лужан на стрічу румунам. Нашою ціл-

лю було держати контакт з ворогом. Ранком почали ми лагодитись в дорогу. Взяли з собою два скоростріли, кілька підвод з муніцією й провіантом і під проводом четаря К. рушили в напрямі Лужан. Крім четаря К. були зі старшин ще хорунжий Д. і хорунжий М. Серед стрільців і старшин чудесний настрій. З Кіцманя дали нам підмогу й в людях. Нас вибралося небільше як 35 крісів і кількох скорострільців. Частина маленька числом, зате бодра духом і готова на все. Десь коло 11. год. перед пол. приїжджаємо до Лужан. В Лужанах, крім місцевих своїх міліціантів не було нікого. Від населення довідуємося, що румуни вже в Жучці. Ми розквартирувалися у дворі коло двірця. Розставили варту й скоростріли дулами до гостинця, звідки й ожидали приходу ворога. Настало полудне. Стрільці готовилися до обіду. Я сидів у кімнаті з хорунжим М. і зашивав рукав від плаща. На дворі паршиво. Болото, падав дощ зі снігом і було досить зимно. Ми говорили про теперішнє положення. Серед тої розмови ми навіть не звернули уваги, як відчинилися двері нашої кімнати. В дверях стояв лужанський селянин і сповістив нам, що на гостинці недалеко двірця бачив румунів. Дальше ми його не розпитували. Я навіть не памятаю, коли я взяв торбинку з набоями й вже стояв коло скоростріла. І справді. Румуни заскочили нас дуже непомітно. Приїхали з Жучки з 8. машиновими крісами на мотоциклях і усталилися в шанці коло гостинця звернувши дула скорострільів в напрямі двора, де ми були розташовані. Ми не ждали довго. Зараз привитали румунів скорострільним вогнем з Максима і Шварцльоза. Скорострільці були в нас знамениті, вояки старі, досвідчені. Румунам не подобався такий привіт і вони відступили за залізничу дорогу й отворили на нас вогонь з усіх своїх скорострільів. Ми всі були досить добре захищені у двірським саді, так що ру-

Українське Народнє Свято в ІХ-ій дієвій російській армії на румунському фронті, улаштоване в м. Роман (Румунія) 20. ІV. 1917 р. головою укр. арм. ради ІХ. армії, сотником С. Білецьким.

муни стріляли богам у вікна. Наші держалися знаменито. На стрілецьких лицах можна було вчитати завзяття й відвагу. Перестрілка з початку рідка ставала чимраз живіша. Звідкись взялася й румунська піхота, котру ми спостерегли за залізничною дорогою. Видно надійшли десь від Прута. Румуни були в значно переважаючій силі. Їхня піхота почала зближатися до двора в розстрільній. Затарахкотіли наші скоростріли. Із скорострільців аж піт лився. Ми зачали відбиватися ручними гранатами. Серед румунів замішання. Нас відділював від ворога тільки гостинець і кущі, посаджені кругом двірського саду. Румуни побачили, що нас тяжко видобути з нашої доброї позиції, обійшли нас з трома скорострілами з боку й почали обстрілювати густим скорострільним вогнем. Ми не могли рушитися й навіть не могли піднятися з землі. На нещастя зіпсувався нам ще один скоростріл. Румуни взяли нас в перехрестний вогонь. Серед стрільців настала паніка. Старшин не видно. Команду перебрав десятник Б. Скоростріл перекидують з одної сторони на другу, там де грозила більша небезпека. В тій метушні зявляється між нами студент У., радить нам брати ручні гранати і йти приступом на ті три скоростріли, що нас обійшли й що найбільше нам доскулювали. Не було часу довго роздумувати. Нас вісьмох, на чолі з У., з ручними гранатами в руках, зайшли непомітно поза стайню, що нас відмежовувала від ворога й з криком „слава“ вдарили на румунів. Один румун, що справив скоростріл проти нас, наложив життям, а п'ятох піддалося. „Побіда“! — залунало в наших на устах. Здобули три скоростріли на мотоциклах й забрали 5 полонених.

Та на жаль не довго прийшлося тішитися побідою. Зачало смеркати. Густа мрака вкривала село й поля. Ми не мали перегляду, що діялося кругом нас. Селяни донесли нам, що румуни оточують нас полем. Не оставалося нічого, як лагодитися до відступу. Приготовили підводи, ладували муніцію й скоростріли а решта стрільців завзято відстрілювалися охороняючи відступ. Що робити з полоненими? Десятник Б. дав

мені приказ примістити полонених на підводі й рушати в напрямі Кіцманя. Я виконав це при допомозі стрільця Л. й рушив з полоненими в дорогу. Нараз почули ми за собою страшний крик. Румуни впали до двора й зачали бити по звірськи тих, що не встигли втечи. Я втівав чим скорше разом зі стр. Л. та з нашою добичею. Я розумів трохи по румунськи, приказав полоненим лягати у віз і не рухатися під загрозою розстрілу. Так добилися ми до Кіцманя й передали полонених в команді. Це було одиноке щастя, що ми мали цих полонених, як закладників, бо інакше румуни були би вистріляли, як „більшовиків“ наших полонених, що попали їм у руки. „Більшовики“, це румунська назва для українців, якою вони трактують нас ще й тепер. По нашій стороні було мало жертв. Убитих не було, один тяжко ранений (стрілець Г., що дістав 11 куль з ворожого скоростріла в ліву ногу) й двох легко ранених. В румунський полон попало 16. За те румуни мали кількох убитих й багато ранених.

Вечером зібралися недобитки в Кіцмані й там переночували. Слідуючого дня, 14. листопада, дістали ми приказ знову вирушити до Лужан. Ми дістали підмогу в людях. Десь коло полудня були ми вже в Лужанах на місці вчорашнього бою. По румунах ані сліду. Видно зі страху відступили таки вчора вечером, бо не знали якими силами ми розпоряджаємо. Нас було знову лише горстка. Розташувались коло двірця й вислали стійки до Мамаївців. Через якийсь час дивимось: їде потяг. Ми звернули скоростріл проти потягу, бо думали, що то їдуть румуни й ми їх покромимо. Але на наше здивовання побачили ми у вікнах поїзду старшин Січових Стрільців. Вони почали махати шапками, аби не стріляти. Поїзд заїхав на двірець. Це вертала з Чернівців українська військова місія. Вони передали нам приказ галицької військової команди, що всяка воєнна акція на Буковині ліквідується. На два фронти тяжко воювати. Ми завагонувався в той сам потяг і виїхали до Галичини. Зі сльозами в очах прощали Зелену Буковину, декотрі з нас на віки. Тим потягом дістався я до Станиславова, де стояв кіш У. С. С.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Кінчиться 1933 рік. Саме у місяці грудні повинні бути вирівнані всі розрахунки за рік минулий. Ми пригадували вже з початку жовтня ІТ. Передплатникам в окремому письмі про їхні залежності, опісля вислали ще окрему пригадку при кінці цьогож місяця. Тепер прохаємо тих ІТ. Передплатників, що впродовж згаданих двох місяців не вирівнали рахунків, зробити це невідклично в перших днях грудня і дати тим змогу нашому Видавництву виконати також свої річні зобов'язання супроти друкарень, складів паперу та авторів за гонорарі і тим самим уложити собі плян на черговий, то є VI-ий рік видавання.

Д-р Осип Ковшевич

Спомин.

Написав Ф. Коковський

Середнього росту, кріпка, заживна постать, палкі, чорні очі, що палали вогнем на все щиро зсміхненому обличчі, довгий козацький вус, військовий австрійський однострій штабового лікаря — оце ще й нині являється мені така картина на згадку про покійного д-ра Осипа Ковшевича.

Хто із Бережанців, а особливо із бережанських гімназистів його не знав? Цеж, попри пок. катехита Михайла Соневицького, був найбільший добродій гімназійної молоді. В його мож було все найти добру, сердечну пораду, в його часто-густо бував і останній порятунок для голодуючого ученика.

Сам парубочив ціле життя, а проте незвичайно любив дівтору та молодь, присвячував їй чимало свого серця, великого знання та часу.

Мені довелося пізнати із Покійником у перших роках нашого століття, коли то Покійник лічив (очевидно безплатно!) мене, тоді ученика 3-ої чи 4-ої гімназійної. І якось так склалося, що Покійник полюбив мене, а я по своїй хворобі зачав заходити до його домівки.

Зразу очарував мене в Покійника богатий його збір нашої старовини, особливо козацької зброї, яким Покійник сердечно дорожив. Від зброї сходила розмова на нашу старовину й я зі здивуванням переконався, як багато знання в цій ділянці мав Покійник. Заохочений Покійником кинувся я до читання „Історичної бібліотеки“ та інших видань із нашої минувшини так з бібліотеки гімназійної, як і з приватної д-ра А. Чайківського й аж по перечитанні цілої маси книжок зясував я собі, хто такий д-р Ковшевич та куди йдуть його прямування.

До його пізнання причинилася ще й ось яка подія. Було загально відоме в Бережанах, що під оглядом відношення до війська пок. Ковшевич є беззглядний, що він, як хто не каліка, або цілковитий хирляк, признає його при бранці здібним до військової служби. Якраз в тому часі ставав до бранки мій свояк, якого рідня хотіла кінче звільнити від війська. Знали, що д-р Ковшевич мене любить та просто вимусили на мені, що я день перед бранкою пішов до Покійника просити за своїм свояком.

Покійник вислухав мене, усміхнувся, запитав, як цей свояк називається, а на другий день — признав його здатним до військової служби.

В який тиждень пізніше стрінув мене Покійник на місті та попрахав зайти до нього. Я зайшов і тоді Покійник став зі мною розмовляти та пояснювати у розмові, чому саме мимо мого прохання признав цього мого свояка здатним до військової служби.

— Думаеш, — говорив Покійник — що нам вільно сидіти в неволі та держатися клямки цього, чи другого пана? Чи ти ніколи не застановлявся над тим, що прийде колись час, що й ми

будемо потребувати війська для нас самих, що може колись опинимося в такому положенні, що кожна військово-образована людина буде нам дорога? А ми що будемо мати? Просту, невиско-

Д-р Осип Ковшевич

лену масу без проводу, без старшин та підстаршин! Ні! Обовязком кожного українця є військово вишколитися, щоби бути готовим, як прийде час“.

Зійшов відтак Покійник у розмові на чехів та поляків і прикладами показував, як вони підготовляються до майбутнього.

Ця розмова відтворила мені вічі, аж по ній зрозумів я все. А як я поділився вражіннями із цієї розмови з гуртком найближчих товаришів, ми стали із великим одушевленням читати польську літературу цього напрямку (нашої тоді не було, а то ще й тепер не багато!), а особливо припали нам до смаку статті із вшехпольської „Теки“, що покликувала молодь, щоби вступала до військ займанщиків Польщі, щоби образуватися військово на всякий випадок.

У світлі вище наведених слів стало мені ясним, чому пок. Ковшевич так щиро та ревно займався організуванням „Соколів“ та „Січий“ в Бережанщині, чому не щадив ні труду ні гроша на ці організації та довів їх до високого розквіту перед війною.

Тоді стало мені все ясне і я та деякі товариші (хоч тоді ще гімназійні учні), стали по можности

та силам помагати Покійникові в цьому ділі. Виследи праці Покійника були дуже гарні; у бережанському повіті основано тоді багато „Січий“ та „Соколів“, праця йшла в повному розгарі. А вже найгарніше розвивався бережанський „Сокол“, якого творцем та духовим керманичем був д-р Ковшевич. Був час, коли бережанський „Сокол“ вибивався на перше місце поміж бережанськими українськими установами, піддержував та розвивав національного духа у місті та по селах. В цих часах побіч Дра Ковшевича на першому плані стрічаємо в бережанському „Соколі“ Дра Андрія Чайківського, пок. О. Івана Кордубу, пок. Олександра Дзюбу, Будзиновського, Брілля, Гриця Коссака та чимало із цих молодших, які відтак щедро заповнили ряди У. С. С. або У. Г. А.

Опісля прийшла війна, а із пок. Ковшевичем

стрінувся я аж по розвалі Австрії. Вертаючи в листопаді 1918 зі Львова застав я Покійного вже на становищі команданта військових сил ЗОУНР в Бережанах. Дні й ночі працював Покійний без перерви над поладнанням всіх цих ускладнених справ, які доводилося переводити владі молодій державі. При тому не відмовлявся нести поміч хворим, виїжджав навіть на села, щоби рятувати селян перед тифом, що зачав тоді ширитися в Бережанщині. З початком січня 1919 Покійний заразився тифом лікуючи хворих селян в Потурорах, а за кілька днів помер сам наслідком цієї хвороби.

Похорони Покійного, на яких явилися масово селяни довколичних сіл, випали величаво. На гробі Покійного побудували Товариства Філія „С. У.“ та Охорони Воєнних Могил скромний пам'ятник.

Думаймо про живих...

Написав Федір Дулко

(Фрагмент із роману „Мазепа“).

Десь на початку березня, над вечір, коли Мазепа з Войнаровським, вернувши з Коропа, скидали свої футра в гардеробній батуринаського замку, один із слуг близько підійшов до Войнаровського й тихо повідомив його, що сьогодні прибули із Пскова й дожидаються на Ясновельможного посланці від наказного гетьмана Мокієвського.

Мазепа почув.

— Якого наказного Мокієвського? Що брешеш? Обидовський у Лівонії наказним гетьманом, а не Мокієвський! — сердито поправив він*).

Слуга, спустивши очі, мовчав.

— Де ці посланці?

Служник, плутаючись в словах, пояснив, що вони від обіду чекають на його милість пана гетьмана в старшинській вартівні.

— Клич їх зараз до мене!

Ледве Мазепа переступив поріг свого габінету, як двері за ним відчинилися й до покою ввійшли сотник і два сотенні осавули.

Гетьман озирнувся.

— З чим добрим прибули, панове?

Сотник, тримаючи напоготові листи на своїй шапці, підійшов до гетьмана, вклонився в пояс і мовчки подав їх Мазепі. Листів було два: один від кийського полковника Костя Мокієвського, другий від царя.

Мазепа взяв перший лист, подивився на печатку, розломив її й розгорнув письмо.

— Що, що? — раптом випростовуючись й бліднучи на обличчі, стривожено скрикнув він. — Боже мій! Андрію, ти чуєш — Обидовський помер!

*) Іван Обидовський, небіж гетьмана Мазепи, ніжинський полковник, жонатий зі старшою донькою Кочубеїв, Ганною.

Прим. Ред.

Войнаровський на ході зупинився, здригнувся всім тілом і, побілівши, як полотно, завмер на місці.

Тримаючи в тремтячих пальцях лист, Мазепа швидко дочитав його до кінця й широко перехрестився.

— Царство небесне йому й вічний спокій! Бідний Іван!... І у великому схвилюванні безсило сів.

Сотник озирнувся й простягнув руку до осавула. Йому подали шаблю й ще щось.

— Шабля блаженної памяти пана наказного нашого й китайка з його труни! — Зворушеним голосом сказав сотник, подаючи гетьманові шаблю.

Мазепа обома руками, побожно взяв її, вийняв до половини з піхви й поцілував у лезо.

— Боже, Боже мій!.. Візьми, Андрію! — струшуючи з повік сльозу, простягнув він шаблю Войнаровському.

Потів узяв із сотникових рук червону козацьку китайку, сумно похитав над нею сивою головою, урочисто поцілував і поклав на столі.

Другий лист був від царя. Ослабілими, неслухняними пальцями Мазепа розірвав пакет і почав читати.

Цар сповіщав, що дня 31-го Генуарія наказний гетьман козацького війська в Ліфляндії, ніжинський полковник і стольник Іван Павлович Обидовський „во граде Пскове“ в Бозі спочив і просив, „даби Гаспадін Гетман, соображаясь со здравим разсудком, не вдавался во многу печаль, памятуя, что в примененіи челаवेशкава жітія действует едіно сіла Божія“.

— І як тепер бідну Ганну сповістити? — сказав Мазепа, сумно задумуючись і безрадно дивлячися поперед себе.

Войнаровський мовчки стояв коло стола з листом Мокієвського в руках. Сотник і осавули не порушно чекали на своїх місцях.

Але раптом гетьман стрепенувся й повернув голову до старшин.

— Дякую вам, панове. Ідіть і спочиньте по трудній дорозі. Завтра я вас покличу до себе й ми поговоримо про все.

Старшини низько вклонилися й мовчки вийшли.

Мазепа простягнув руку й узяв ще раз лист Мокієвського. Повідомляючи про смерть Обидовського, Мокієвський писав, що перебрав на себе команду над козаками й просив гетьмана уважно вислухати від старшин, яких посилає з листами, про всі ті нечувані козацькі кривди й наругу над козаками, які тут зазнають вони від служилого й посполитого люду московського.

— Злодії! — стиснувши щелепи, крізь зуби прошепотів гетьман, кинув лист на стіл і, швидко вставши, повернув голову до Войнаровського. — Зараз поїдеш до Ганни Обидовської в Ніжин і скажеш їй, що я буду в неї завтра. Перекажи їй від мене, що я її з дітьми візьму під свою особливу рейментарську оборону й протекцію. Візьмеш із собою Іванову шаблю й цю китайку. А сам я їду до Кочубеїв.

Гетьман заплескав у долоні.

— Ось на кого ми розтрачуємо свої сили й кому віддаємо в офіру наших найліпших людей! — крикнув він і сильно, з люттю стукнув стисненим кулаком по царському пакету.

Увійшов слуга.

— Сані для мене й осібно для його милости! — наказав гетьман.

Слуга вибіг.

*
* * *

Коли перша хвиля страшного вражіння від несподіваної вістки, яку привіз гетьман у Кочубеїв дім, перейшла, Мазепа подивився на заплакане обличчя Кочубеєвої з червоними, спухлими від сліз повіками й тихим сумним голосом заговорив:

— Може хоч ця свіжа могила навчить декого з нас дивитися іншими очима на речі й примусить нас призадуматися над тим, над чим ми ніколи не думали.

Увійшла заплакана Мотря, зупинилася в дверях, прислухалася до гетьманового голосу й тихо підійшла до його руки.

Мазепа, не встаючи з місця, поцілував Мотрю в чоло й продовжував:

— Може ті дорогі кістки в далекій землі чужого нам краю будуть увесь час нагадувати нам про всю марність заходів, якими дехто пробує будувати своє особисте щастя на шкоду загальному ділу.

Мотря постояла, прислухуючися, тихо відійшла й сіла.

— Але не будемо завдавати собі журби! — сказав Мазепа. — Цар у листі своїм цілком добре каже, що людське життя спочиває в руках Божих. Думаймо про живих, а не про мертвих. Ганну я не залишу без своєї опіки. Це я переказав їй через Андрія, про це прошу й вельможне панство їй сказати. Найліпше було-б для неї переїхати тепер сюди й жити під батьківською стріхою. Але я завтра буду сам у неї й поговорю про це. Ражу панству для охорони взяти з собою що найменше з десяти козаків. Вовки тепер люті й жарту з ними нема.

Увійшов слуга й повідомив, що сані для вельможного панства суддевих подані.

Кочубеєва, повернувши голову до гетьмана, перепросила його за те, що мусить із чоловіком залишити високого гостя, сказала, що Мотря, треба думати, буде досить розумною й гречною, щоб гідно заступити матір, і встала.

Гетьман заспокоїв її. Ні, ні, — він також зараз їде. У нього стільки ще ріжних справ е! Коли-б не ці справи, він разом з ними поїхав би зараз до Ганни. Хай панство йде одягатися. Він тільки випе свій токай і також виходить.

Коли Кочубей і Кочубеєва вийшли, Мазепа швидко повернув голову до Мотрі. Вона нерухомо сиділа й великими очима пильно дивилася на нього.

— За півгодини я буду верхи на коні, — прошепотів він, — переїздити попри вали фортеці. Чуєш? Якщо маєш охоту, виїзжай назустріч.

Мотря на знак згоди кліпнула йому повіками.

Мазепа швидко ковтнув із пугара й встав.

А за хвилину гість і господарі вийшли разом з дому й разом сіли в сані. Гетьманські сані рушили перші з місця й швидко поїхали на Гончарівку, а Кочубеєві, проїхавши трохи слідом за ними, завернули на Ніжин і сховалися в білій, обгорненій захимою, сніговій рівнині.

В такому морозному небі моргали чисті яскраві зірки.

ЯСЕВОЛОД БОЯРЕНКО

НА ФРОНТ

Скриплять колеса по рейках,
Мигтять стрілою села, ниви:
Я їду ген, в противний шлях,
У даль далеку, сіро-сиву.

В слід за рейками в сіру даль
Тікають спомини печені
Із хвиль коханих... Смуток-жаль
Лишився тільки біля мене...

Покинув я тебе на час —
І сумнів душу коле терням:
Чи будеш вірна ти, дівча?
Чи може змінишся, чи верну?...

Рік в Холодному Яру

Написав *Юрій Горліс-Горський*.

(Докінчення).

Верхових коней відділ з собою не взяв. Умови нічного нападу на місто вимагали пішого ладу. Їхали на чотирьох тачанках і шести підводах, на які предбачувалося навантажити після нападу захоплену зброю. Зінкевич, Чорнота і я були на передній тачанці. Весняний шум великого лісу і зоряне небо розміряли хлопців. Позаду на возах сумні тужливі пісні змінювали одна другу. Наша трійка мовчала і кожний зокрема обдумував подробиці нападу.

Кожний з нас мав своє завдання на чолі групи з двадцяти боеків. Зінкевич мав казарму караульної роти, яка мала переформовуватись на баталіон.

Чорнота мав ревком, военкомат і партячейку. Я міліцію і Чека. Обороняти місто мали 160—180 чоловіка озброєних, з них третя часть невійськових. Приймаючи під увагу боездатність одиниць кожної сторони (між іншим і значний відсоток „хоробрих Янkelів“ в складі ворога), моральну перевагу нападаючого несподівано в ночі і розпилення значної частини оборонців міста по приватних мешканнях, — ми мали всі шанси на успіх. Гірше булоби, колиб червоні пронюхали про небезпеку, зосередились в трьох головних будинках, які нам треба було захопити і були на поготівлі. Але тоді мали через вікна „взяти слово“ наші ручні і рушничні гранати, яких ми мали поважний запас.

Всі вози тим часом обедналися в гучній хвилі пісні, яка химерно відкликала з околичних ярів.

„Ой щож бо то та за ворон...“

...Гей та поїдем панове молодці
У той лісок Лебедин...

Зінкевич перервав мовчанку: — Якщо би нас за залізницею зауважила яка частина, то змінимо напрямок. Переднюєм у Лебединському лісі, потім в ночі перекинемося до Капітанівського лісу і напад зробимо аж після завтра.

Ніхто йому не відповів.

А позаді розливалася далі пісня.

...,„Гей, поховали пана отамана
в сиру землю глибоко...“

Чорнота обернувся і став на тачанці:

— До ста чортів вас з вашими похоронними піснями!

Пісня враз обірвалася, злякано ойкнувши по ярах.

Хлопці мить переварювали в своїх головах, чого це Андрій „всердився“, але за хвилю сильний високий тенор затягнув вихлясто-веселого „Ченчика“. Вози з свистом підхопили, злякавши задуму Холодноярського лісу.

Розбалакались і ми, обговорюючи думку Зінкевича.

Коли виїхали з лісу, пісні і розмови без вся-

кого наказу зникли. Володіння Холодного Яру скінчилися. Починалося володіння „небезпеки“.

Відділ посувався кроком, прислухаючись і розглядаючись. Грушківка лишилася з правого боку позаді. Замиготіли праворуч з далека світла Кам'янки і Косар. Ми наближались до залізниці.

Відкинувшись на сидіння тачанки, дивлюсь на цятки світла у Кам'янці і споминаю час коли ми були там за „міліцію“. Задуму перервав Андрій, торкнувши за ручку мого кінджала.

— Що, Юрку, Галя спінулася?

Ти сьогодні і ту сорочку одягнув, що вона тобі вишила... Певно думаєш, що куля не візьме...

Він вгадав. В тій хвилі я споминав дівчину, яка попереджувала нас про небезпеку перед відходом.

В його голосі чулася доброзичлива насмішка, але „відгризатися“ не хотілося. Спереду замаячило світло будки на переїзді. Затримавши підводи, посилаєм вперед стежі. Переїшовши залізницю через якийсь час візжаємо у Бондурівський ліс. Обіхавши село Бондурівку, потім Красносілку, перед світанком отаборюємось днювати у лісі поблизу Розуміївських хуторів.

Табір зробили в густому чагарнику далеко від доріг. Поснідавши салом та хлібом і давши їсти коням, ознайомлюємо весь відділ з метою маршу і подробицями операції. У вечорі підійдемо під місто з таким розрахунком; щоби впасти до його після півночі і до світу все скінчити. За провідника має бути місцевий повстанчий ватажок Кваша, який дав знати до Холодного Яру про прибуття транспорту зброї. Він має дождити нас на цих хуторах, подавши заздалегідь привітання трьох селян, де його можна буде найти.

Взявши з собою Оробка і одного козака, який добре знав тут місцевість і населення — іду розшукувати Квашу. Заходимо до садиби, яка стояла окремо недалеко лісу. Господар, який тесав щось на подвірі — запитливо придивляється до нас.

— Добридень, дядьку Степане! Немає у Вас „лісника з Бовтиша“?

Дядько Степан усміхнувся.

— Доброго здоров'я! Ночував вчора у мене. Сьогодні у Гриця був — зайдіть — він вас зведе.

Заходимо до показаної господарем другої садиби і довідуємося, що Кваша і повстанець з під самого Ново-Миргорода — Дорошенко — ночували і удосвіта пішли до лісу. Де і як знайти їх — господар знає. Збираємось іти до лісу та в цей час господар затримав свій погляд на дорозі.

— Щось чуже іде. Сховайтесь но хлопці за клуню.

На дорозі видніла бричка, яка наближалася в нашому напрямку.

Підношу далековид. На бричці окрім візника, двох людей. Один у військовому, з крісом між

ногами. Непомітно виходимо на город і лягаємо за густою деревиною на окопі, над дорогою.

Коли бричка порівнялася з нами, вискакуємо на дорогу.

— Руки до гори!

Візник злякано стримав коні і всі піднесли руки. Відбираємо два револьвери, кріс, особисті документи, теку набиту совітськими грішми, директивами та обіжниками комуністичної партії.

В наші руки попався парторганізатор Єлисаветського повіту — Пірко, який в супроводі начальника волостної міліції їздив по селах для організації партійних осередків. Оба Українці. Зрозумівши, з ким мають діло, начміл лепече про те, що його примусили служити, що він служив в Українській Армії, розпинається, доказуючи свою любов до „неньки України“.

Пірко зблід, але тримає себе спокійно. Забираємо їх з бричкою до табору, пославши селянина, щоби сам привів Квашу на місце, де ми стоїмо.

На допиті начміл вивалює все, що знає, „сипле“ Пірка, ратуючи себе. Візник — Молдаван, який постійно служив у начміла, „сипле“ на обох, доказуючи свою непричасність.

Пірко пригноблено-спокійний відповідає неохоче. На запитання як він, Українець, може прикладати свою руку до терору і знущання над українським селянством, відповідає, що цього вимагає пролетарська революція, що він сам не погоджується з деякими заходами совітської влади, але як солдат партії — виконує її накази.

Порадившись з Зінкевичем рішаєм Пірка розстріляти, а начміла і візника звільнити перед виступом з лісу.

Проти цього обурюється Чорнота.

— Мусимо постріляти всіх. Зрештою, як хочете гратися у гуманістів — то візника можете звільнити. Тільки передтим відріжте йому язик і виколіть очі, бо він бачив коло цієї хати їх перестріли і пізнав хлопця, який був з Юрком. А у того в Розумівці батько і хата... Щодо начміла — то скоріш погоджуся відпустити Пірка як його. Пірко — чесний ворог, а це сволота.

Мене і Зінкевича підтримало ще кілька старшин, які були в складі відділу. Не можна вбивати без розбору!

Чи мало наших душею людей, під цей час обставини примушують служити у червоних! За візника вступився козак, якого він знав. Молдаван поклявся йому, що нічого нікому не скаже. В цей час до табору прийшли Кваша і Дорошенко.

Кваша підтримав наш погляд, натомісць його товариш погляд Чорноти, що начміла треба розстріляти.

За нами була більшість — рішення не змінили.

Поведінка його мені подобалася. Коли прийшли на невелику прогалину у лісі, питаю його чи не хоче написати листа комусь з родичів. Зпочатку попросив паперу і олівця, але потім махнув рукою.

— Най вже буде так. Знаєте, я передбачав, що це раніше чи пізніше може статися, але не думав,

що мені так тяжко прийдеться розлучатися з життям. Я недавно одружився... Дружина очікує дитини і мені важко, що я її не побачу...

Пірко задумався, схилившись на дерево. Треба було кінчати, а мені було жаль цього ворога. Хотілося вернути його до табору і попросити, щоби його звільнили на слово, що він не буде більше нам ворогом.

Глянув на козаків. Хлопці тримаючи рушницю на поготовілі, дивилися на нас суворо-іронічно. В їх простих серцях інстинкт боротьби був сильніший. В боротьбі — жаль, зайва і шкідлива забавка. Відходжу на бік і даю знак рукою. Тишу розрубало три постріли.

Коли стемніло — виступаємо, звільнивши передтим начміла і візника, скермувавши їх до села у протилежний від нашого маршу бік.

Коло півночі ми вже стояли в балочці під Ново-Миргородом, дожидаючи поки зайде місяць і повернеться з розвідки Дорошенко. Коли повернувся — робимо коротку нараду. В місті спокійно.

На мості через річку, яка відділяла нас від міста, стоїть застава з кулеметом. Річку можна перейти в ріжних місцях, але покидати заставу не можна. В разі невдачі вона може перешкодити нам при відвороті. При вдачі нападу може перешкодити нашим підводам вїхати до міста по зброю.

Рішаємо, що Чорнота і Зінкевич зі своїми групами перейдуть річку в брід і маючи за провідників Квашу і Дорошенка, дійдуть садами і огородами до цілі. Я зі своєю групою підлізу до моста і по сигналу з міста (червона ракета) атакую його і бігом поспішу до центру міста.

Обі групи зникли в темряві. Підождавши якийсь час, ровами обабік дороги, підвожу свою групу до самого мосту. Чути розмову застави, яка стоїть на самому мості. Хтось хрипливим голосом „мрійно“ наспівує „яблочко“. Напруживши зір, можна розглядіти похилені на поруччі силвети червоноармійців. Плазуючи ровами, підкрадаємося зовсім близько.

Нараз над містом знеслася ракета і затріпотіла в повітрі криваво-червоним світлом. У її відблиску стало видно постаті на мості.

— Мітька! Ш-тойто?! гляді — авось.

Тіні відділилися від поручів і скупчилися посеред моста.

Не було видно, але відгадувалося, що під цю хвилю очі і увага червоноармійців звернена на зникаюче вже червоне світло.

Підіймаю хлопців і без крику кидаємося на міст. Остовбуріла від несподіванки варта не зробила ні одного пострілу. Скинувши з мосту шість трупів і відтягнувши на бік наладованого „Максіма“ — біжимо до центру міста. Над містом розсипалися рушничні і кулеметні стріли. Глухо вибухнуло кілька гранат. Рвуться в будинках. Перед центральною площею нас зустрічає Дорошенко і через жидівські подвір'я виводить до будинку Чека і Міліції. На подвір'ї коло його метушня, приглушені крики. В темноті перебігають тіні людей, наладовуючи рушницю. Хтось в біллі зтягає по сходах кулемета.

Нас зауважують.

— Стой! хто їдьот! Т-а-а-а-в-а-р-і-щ-і! Бандіти здесь!

Розбившись на маленькі гуртки наближаємося.

— Кидай зброю!

Тіні впавши на землю — відповіли стрілами.

Подаю команду і півдесятка гранат засичавши в повітрі запальниками — впали між невидимого ворога. Після вибухів — кидаємося вперед. Хлопці доганяють і переймають розбігаючихся чекістів і міліціонерів. Кілька з них вбігли назад до будинку, замкнувши двері. На подвіррі кілька лежить. Коло кулемета розтягнувся хтось в одному біллі і матроскій шапці, з „Мавзером“ поверх сорочки.

Кинувши у вікна дві гранати розбиваємо двері і вриваємося до середини. Кілька пострілів в пустій тьмі кімнати, кілька пострілів під фронтовими дверми і вікнами, які обсів з п'ятьма хлопцями Оробко і ми запаливши лямки стали зносити і викидати на вулицю зброю.

Випустивши з льоух арештованих і захопивши з шафи і бюро предчека таємне листування — поспішаємо до Зінкевича, бо під казармою ще чути стрілянину.

В перевулка вибігло дільканацять озброєних і побачивши нас — станули. — Таварищі! Єто міліція?!

Відповідаємо сальною. Залишивши одного вбитого — „Таварищі“ розбігаються в різні сторони.

Стрілянина стихла всюди. Коло казарми застаємо обі групи, бо Чорнота справившись скоріше, перейшов на ділянку Зінкевича. Всі вікна в казармі вибиті вибухами гранат і кулями. Часть червоноармійців утікла через вікно в нижчому поверсі, затінене деревами і прибудівками, останні лежали на дворі, на сходах і в приміщеннях.

Хлопці виносили і складали на дорозі рушниці і набої. Зінкевич пустив зелену ракету і підійшовши до нас, оповів, що коли підійшли під казарму, то вартовий дав постріл і забігши до казарми — замкнув двері з середини. Довелося брати гранатами. Розбуджені червоноармійці відкрили з вікон вогонь. Один козак був легко ранений. Очікуючи на підводи, обмінюємося вражіннями з нападу.

Було якось весело від думки, що мимо того, що у місті було ще принаймні в два рази більше озброєних ворогів, як нас — ми були повними панамі положення. Про те, що червоні можуть зібратися для контр-нападу — не могло бути мови.

Навантажуюмо на прибувші підводи півтисячі рушниць, чотири кулемети, кількадесят тисяч набоїв і з піснями виїжджаємо з міста. На сході вже займався ранок.

Стали на спочинок в маленькому степовому сільці кільометрах у дванадцяти від Н. Миргорода. Село було розположене в глибокій балці по обох берегах невеличкої річки. Рішено поснідати по хатах і з годину відпочити, бо і коні і люди були потомлені до краю. Червоних частин близько не було, Ново-Миргородський гарнізон здоганяти не відважиться. Щоби „не обісти“ тих кіль-

ка хат, що були на цім боці, Чорнота взявши половину відділу пішов з нею за річку. З ним пішли Кваша і Дорошенко. На цім боці зі мною, Зінкевичом і чотирма візниками з тачанок, було трицять два чоловіка.

Поснідавши, поклялися ми трохи спочити. Дві ночі без сну — свого не дарували. Поснули всі не виключаючи і виставлених вартових.

За яких півтора години, до хати, в якій ми спали з Зінкевичом — впав зблідлий козак.

— Кіннота!

— Де?!

— Кругом села.

Вибігаємо з хати, до якої вже збігалися побуджені селянами козаки.

На обрію кругом села віднілася широка лава кінноти.

Через далековид приглядаюся до верхівців. Одягнені ріжноманітно, сидять на конях незграбно. Лише денезде можна було зауважити добре вимуштрованого кіннотчика. Мимо того положення було грізне. Ми були замкнені в балці в положенні абсолютно невідгіднім для прийняття бою. Про те, щоби прориватися з підводами не могло бути мови. На дорозі, по якій нам треба було відходити, виднілися на горі дві тачанки з кулеметами, зверненими в наш бік. Пробиватися пішки через лаву — кругом голі степи. Однак треба було на щось рішатися.

Зінкевич стояв розгублений безпорадно оглядаючи близький обрій. Постаць цього генштабовця виглядала досить смішно. Кладу йому руку на плече.

— Шкода, Гнате, що нема тут Чорноти. Він би напевно запитав, чи тебе в академії не вчили, що робити в такому випадку.

Гнат криво усміхнувся.

— Пропали... Надав нам чорт ставати тут на відпочинок! Можна було вже якось дотягнутися до лісів.

— Що можна було — то пропало.

Треба тепер щось робити.

— Командуй, Юрку, бо я став дурний зовсім. Мене прибило те, що з моєї вини загине стільки дорогих людей. Тай не привичний я до таких положень — ну що тут до чорта робити. Колиб Чорнота скоріш приходив, той щось придумав.

Часу гаяти нема що. Зібравши буваліших партизанів — хвильку раджуся з ними. Вихід один. Посилаю Чорноморця за річку до Чорноти, щоби він не вів своїх людей на зеднання з нами, а залишився на місці, не викриваючи себе ворогові. Ми, набравши побільше набоїв і гранат, з двома ручними кулеметами пройдемо садами і городами понад річкою, вздовж балки на край села і прорвавши ворожу лаву — підем балкою відтягаючи на себе увагу ворога. Балка кінчалася недалеко села. Коли ми підіймемся з балки на рівний степ, а ворог стягне лаву для переслідування нас — то Чорнота з своєю групою вийде з села тим самим шляхом і піднявшись з балки — вдарить по кінноті з заду. Це не була кіннота звичаєна до бою на коні і така несподіванка — мусить її розсіяти.

Тоді не зеднуючись і маневруючи так, щоби весь час тримати ворога під перехрестним вогнем — пробиватися до Капітанівського лісу.

Около восьми кілометрів голого степу!... Та все одно — іншого виходу нема.

Хлопці квапливо набивають набійниці, набирають набой в кешені, за пазухи, обчіплюються гранатами, та ховаючись поза будівлями і клунями, поміж лозами понад річкою — виходять на кінець села.

Спереду, по обох схилах балки рідка лава кінноти. Розсипавшись у лозах — дали по них сальву. Один злетів з коня. Решта чвалом розбігаються в обі сторони здійнявши на ходу безтолкову стрілину.

Перебривши річку виходимо з села і розсипавшись лавою, мірним кроком ідем вздовж балки. Позаду видно, як зпонад села збігаються в нашому напрямку верхівці.

З поворотом балки — губимо їх з очей. З кінцем балки виходимо на гору і орієнтуємося в положенні. Кіннота зкупчувалася вже по цей бік села і побачивши нас стала розвертатися густою лавою. Не затримуючись відходимо в напрямку невидного ще лісу.

Ворожа лава повільно посунулася за нами. Відлеглість все зменшувалася. Вже можна було розглядіти окремих кіннотчиків. Ідем в парі з Зінкевичем, який став цілком спокійний, але вперто не хотів брати командування в свої руки.

Оглянувшись, бачу, що ворожа лава затрималася і змикається в один густий ряд. Перед нею крутився на коні якийсь командант в червоному кашкеті, енергічно вимахуючи шаблею.

Нема сумніву — готовляться до атаки. В цей час ми переходили високу межу маючи перед собою степову могилу-курган.

Затримую свою лаву.

— Ну, хлопці, буде атака. Кіннота „деревляна“... Як не злякаємся — то відібем аж піря за нею полетить! А там Чорнота з того боку налякає.

Розположую хлопців перед курганом, легко загнутим півколом, „з коліна“, з кулеметами на обох крилах. Сам стаю в центрі.

— Не стріляти — поки не подам команду. Приготовте кожний гранати. Як підскачуть близько — кидати всім разом, по моїй команді. Візьми кожний на мушку одного верхівця і жди команди. Починаючи з лівого крила — два ціляються по людях — третій коня. Кулемети — по ворожих крилах.

На сонці замиготіли видобуті шаблі кінноти. Лава зколихнулася і з безпорядним криком стала чвалом наближатися. Оглядаю обличчя хлопців. Нахмурені... Камінно-спокійні...

Живими в руки не дадуться... Але-ж... Трицять проти принайменше — двохсот!...

Ритм серця з піднесено-скорого став задеревяніло-спокійним.

Лава кінноти, яка неслася на нас повним чвалом, занерувалася, коли віддаль від цівок рушниць скоротилася до сотні кроків. Лад захитався від стримуючих коні. (Най другі скачуть вперед!)

Підпускаю ще кроків двацять:

— Вогонь!

Лава здригнула викидаючи з себе поцілених коней і людей.

За хвилию центр атакуючої лави перетворився у кашу. Кіннотчики завертали коней, деякі в двадцяти-трицяти кроках від нас.

— Гранати!

Наша лава піднялася і пустивши три десятки гранат — припала до землі. Ворожі крила, які сягали далеко поза нас, в цей мент вирвалися на одну лінію з нами підставляючи себе під криловий вогонь наших кулеметів. Коли розвіялися вибухи — кругом по степу розбіглася на всі сторони кіннота.

Колиб в цей час привітала їх ззаду вогнем група Чорноти! Але вона не давала про себе знати. Мимоволі в душу залазив страх — що з нею?

По степу бігали коні без верхівців. Бігали червоноармійці, які втратили коней. Атака коштувала червоних не менше як сорок чоловіка вбитих і ранених.

Не гаючи часу рушаєм далі, до лісу.

Кіннота, знову зібравшись, рушила вслід за нами. На обрії з'явилися тачанки з кулеметами, які очевидно спізнилися обізжаючи село дорогами. Підхавши на постріл кіннотчики і тачанки засипали нас градом куль. За короткий час ми мали трьох убитих і двох важко ранених, які застрелились на наших очах, не бажаючи обтяжувати собою нас. За хвилию був ранений в литку Соловій. Переважавши рану поперек одягу — продовжував строчити з „Люїса“.

Затримавшись відганяємо вогнем тачанки перебивши в одній коней. З посеред ворога вирива-

Прапор, присланий грецьким вельможею Марокардетом „в знак великої пошани до війська запорожського“. Коло прапору сот. Григорович-Барський. В бурді полк. О. Благодір. Серпень 1920 р.

ється вперед кілька верхівців і підскачівши досить близько, зіскакують з коней. Цільними стрілами „з коліна“ кладуть, одного за одним, трьох наших. Потім я довідався, що то були „братки“ — кубанські козаки. Юнак Мітя, котрий ішов поруч мене, підкосився і впав з широко відкритими застиглими очима. Обернувшись, бачу, як червоноармієць в кубанці наладовує рушницю готовлячись до другого стрілу. Ставши на коліно беру його на мушку. Вбивник Міті падає навznak. За кожне наближення ворог платить трупами, але й наша лава неустанно рідіє. Кіннота оточила нас широким кругом намагаючись відрізати від лісу, який вже виднівся. Знемогаючи від втоми і спеки проходимо під градом куль кількометр за кількометром. Один за одним впало два брати Отамасі. Впав з перебитою кістю в нозі Йосип Оробко. Затримую лаву і наказую двом хлопцям нести його — ліс вже недалеко. Йосип заперечуючо крутить головою.

— Ні-ні! Не можна, не треба... Рятуйтеся, хлопці, самі. Як зостанеться хто живий — вітайте Галичину.

Починаю вговорювати його, але Йосип підносить свого „Стаєра“ і пострілом в скрань — припиняє розмову.

З наближенням лісу ворог насідає сильніше.

Ще кілька жертв, ще троти зусиль і розігнавши вогнем тих, що заскочили нас від лісу — зникаємо в густому чагарнику. Одинацять чоловіка, з них кілька легко ранених...

Відпочивши і зробивши перевязки добираємось до лісничівки за кілька кількометрів.

Тут безпечно. Поївши хліба з молоком — непомітно послули всі під ожередом соломи. Прокинувся я вже зі скрученими назад руками. Хтось стріляв. Хтось кричав.

Під ожередом лежало два убитих наших і один убитий червоноармієць. Зінкевич, Андрієнко, Рудий і Онищенко — були вже звязані. Як потім виявилось, хлопець з лісничівки, як ми послули — привів червоних, що охороняли Капітанівську цукроварню.

Під вечір ми, звязані телефонним дротом, були вже в Ново-Миргороді, з якого вдосвіта виступили переможцями. Коло ревному лежало до старупів червоних вбитих нами в місті і в степу.

Командант полку, з яким ми мали бій — зустрів нас „привітливо“.

— Молодці хлопці! Добре билися! Як би мені такий полк — за місяць всіх бандитів виглушивби на Україні. Будем своїх ховати — сам вас над моголою постріляю.

Попід вози, на яких ми лежали, бігав з револьвером в руці наш старий знайомий — начміл, життя якому я обстоював у Розуміївському лісі.

Заслинившись від злості він лаявся і бив револьвером раненого в груди Онищенка.

— У-у — бандити! Сам всех постріляю!

Його осадив командір.

— Слишь, начміл! брось храбриться с звязаними! Небось когда у них в руках бил — штани в руках держал...

Побачивши мене начміл „зрадів“.

— Вот! Вот етот за старшего бил — меня разстрелять хотел... Попался — сволочь!

Було якось гірко-смішно і... соромно перед Чорнотою...

Виявилось, що відпущений нами у вечері начміл добравшись до села, взяв підводу і поспішивши до Ставчан — викликав по телефону з Єлисаветграду цей полк кінноти.

З розмов у таборі він здогадався, що збираємось напасти на Н.-Миргород. Ця кіннота і батальон піхоти на підводах були вислані на виручку Н.-Миргородові. Похоронів ми не дочекалися. Кіннота раненько виступила назад до Єлисаветграду, забравши нас з собою. За містом розстріляли над дорогою Андрієнка, Рудого і Онищенка. Хлопці впали крикнучи — Слава Україні! Мене і Зінкевича завезли до Єлисаветграду.

По двох місяцях тортур в льохах Чека і „особого отдела 1-й конной армії“, які відносяться до моєї „історії“ а не Холодного Яру, я утік завдяки щасливому випадкові зпід розстрілу і розшукав по вказівкам своїх людей групу Холодноярців у лісі Чота. Були там і ті чотири, що вирвалися з рук на лісничівці, було декілька з групи Чорноти. Від них я довідався, що в той час, як ми виступили з села пробиватися, між хати, в яких спала друга половина наших — віхала на підводах піхота, якої ми не зауважили. Селяни поховали хлопців і вони сиділи по горищах і клунях кілька годин, аж піхота вийшла з села по повороті кінноти.

Чорноморець до Чорноти не добіг а заховався від червоноармієців на густу грушку, де і пересидів до вечора. У вечері пішли нашими слідами...

Я довідався, що повернувся до Холодного Яру Ханенко, який їздив за кордон. Бачився з Головним Отаманом і генералом Омельяновичем-Павленком. Привіз наказ стримуватися від широкого повстання до отримання інструкцій. Однак наші займали вже з поляками Київ, а Врангель додив до Олександрівська, а ніяких „інструкцій“ ніхто не присилає.

Невеликі групи Холодноярців „бурлячать“ з своїх лісів у Бовтиш, Чоту і назад, роблячи дрібні напади на ворога. Але загоївший вже рану Соловій приніс зі штабу новинку, що Холодний Яр скоро знову заговорить.

Історія 8-ої Галицької Бригади

(давньої „Групи Рудки“ або „Групи Гофмана“).

Написав: Д-р Іван Карпинець.

II.

УТВОРЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ГРУПИ В РУДЕЧЧИНІ ТА ЇЇ БОЇ ДО 15. V. 1919 Р.

(Докінчення II. частини).

Починаючи від 9. березня, переходить українська офензива на відтинку Судова Вишня—Городок Ягайл. у затишні бої за проломання лінії Верещиці та здобуття Городка, на що звертається всю увагу. Тут протягом кількох днів виказують Українці ініціативу, та сильно загрожують Полякам; однак вже від 9. березня починаючи, за примічується по польській стороні деякі ознаки солідно роздуманих протиакцій, на які треба було звернути пильну увагу. Про ці потугнення Поляків будемо ще говорити, а тепер приглянемося ходови кількоденних боїв за лінію Верещиці, що виказують максимум напруження й зусиль У. Г. А. перед першим відворотом. Ці бої мали такий перебіг:

Дня **9. березня**, по словам Гуперта, наступало від досвіта 7 українських курінів і 6 батарей на Каменобрид, Гартфельд, Галичанів, Бургталь, Черлянське Передмісте, Любін Малий а передусім на залізничу рампу в Городку Ягайл. Ці наступи ведено з усіх сторін, а наступи на залізничу рампу в Городку викликали у Поляків велике замішання, яке зліквідував щойно курінь ротмістра Абрагама, який вислав цьогож 9. березня на поміч до Городка полк. Сікорський, командант групи Бартатів—Мшана. Українські частини заняли тоді Гартфельд, де одна польська сотня втратила 30 людей „Walki...“ 211) і Речичани та захопили 6 скорострілів, 4 муніційні вози й великі запаси харчів (Укр. ситуац. звіт. з 9. III. 1919.).

Цього 9. березня приходимо до боїв і коло Судової Вишні, хоч щоправда, значно менших.

Бої під Городком і Судовою Вишнею дня 9. III. 1919. в освітленні польського ситуаційного звідомлення виглядають так: „...Група ген. Розвадовського: Ворог, користаючи з того, що йому вдалося перервати залізничу комунікацію між Городком Ягайл. і Судовою Вишнею, поновив наступ з ціллю переломити наші позиції під Львовом. Особливо тяжкі бійки відбувались на захід від Городка Ягайл. й Черлян. Вогонь артилерії хвилинами ставав урагановим. На позиціях і частково в наших окопах бій був завзятий. Ніде не вдалося одначе ворогові зламати нашої міцної піхоти. Під Судовою Вишнею наші відділи відігнали багато разів українські атаки, що веліся з енергією переважаючих сил...“

Українські наступи на Городок Ягайл. поновилися знову **10. березня**. Гуперт пише так: Українці зміцнювали тимчасом безнастанно свої відділи, що наступали на Городок Ягайл., а 10. III.

четвертого дня тих своїх наступів, ударили вже 11 куренями й 7 батареями (7.000 вояків). Вдалося їм здобути при тім Галичанів і Бургталь, звідки Поляки подалися на залізничий шлях і на двірце в Городку. Тут повстала у них паніка, а городецький курінь втік до міста й через те його пізніше за цю трусливість розвязали. Українці вдерлися на залізничу рампу а рівночасно також і від західної сторони Городка на Черлянське Передмісте. І тільки завдяки особистій ініціативі полк. Сікорського, якому підчинено також і групу Фари, а дальше завдяки хоробрости куріня Абрагама та панцирного опізду „Pionier“ удалося Полякам відібрати назад залізничу рампу. („Walki...“)

Деякі з цих тверджень Гуперта є нестилі: Українське командування не змогло підкріпити новими частинами наступаючих відділів, а й чисельність тих же відділів була значно менша; їх боевий стан міг виносити найбільше 4.000—4.500 крісів. І Українці заняли не тільки місцевости подані Гупертом, але також Поріче Любінське і Черляни.

Черляни здобув курінь пор. Мих. Ліщинського а Черлянське Передмісте (аж до парового млина) заняв II. курінь сот. Станіміра, скріплений одною сотнею з куріня пор. Левицького. (Курінь Станіміра й курінь Ліщинського входили в склад „Групи Городок“). Всі інші вичислені місцевости заняли курені Бригади У. С. С. та решта куріня пор. Левицького. Де боровся I./24. курінь чет. Ясінчука, не знаємо. Також не знаємо, яка укр. частина вдерлася на залізничу рампу в Городку*).

На цегольні коло Городка наступав 10. березня II. курінь У. С. С. сот. Білинкевича, однак не мав успіхів, бо Поляки сильно обсадили цегольні, та боронили як кріпостей.

В цих боях під Городком брала участь і сотня чет. Дранчука з I. куріня пор. Тарнавського*). Зі сусідних груп проявила цього дня дуже сильну активність 7. Львівська Бригада, яка зробила наступ зі Ставчан на Любін Великий.

Українське ситуаційне звіт. з 10. III. 1919. згадує за ці бої так: „...В районі Городка: продовжується переслідування ворога. Ми досягнули лінію озер і Верещиці та заняли Поріче Любінське, Черляни та Черлянські передмістя. На північ від залізниці ми заняли ще зранку Галичанів і Бургталь та посунулися на двірце Городок і вдерлись до частини міста, мусіли однак уступити перед наступаючими з Каменоброду двома ворожими панцирними поїздами. Новий наступ в ході. Зі сторони Ставчан посуваючіся наші частини вдерлися

*) На основі устних інформацій п. інж. Лиськевича і записок п. Володимира Костика.

*) З рукопису о. дра Вергуна.

до північної частини Любіня Великого, другий відділ посунувся 4 км. на захід від Ставчан...“

В той час польське звіdomлення (з 11. III.) подавало тільки загально, що „...Під Львовом і Городком Ягайл. ворог продовжував провадити рішучу концентраційну атаку, яку з великими втратами відбито...“ —

11. березня бої за Городок продовжувалися даліше. Цього дня взяли участь в цих боях і Гуцули чет. Голинського, які по заняттю стації Родатичі задержалися були там до полудня 9. березня. Тоді то прийшов там на зміну І. курінь У. С. С. а Гуцули вернули до Вовчух. 10. III. дістали приказ відійти до Браткович та зголоситися у команданта II. куріня У. С. С. сот. Білинкевича по прикази. В цьому часі II. курінь У. С. С. стояв у тяжкій бою за цегольні під Городком. Гуцули увійшли в бій за ці цегольні 11. III. Ранком цього дня розвинувся І. Гуцульський Пробоевий Курінь до бою й разом з II. курінем У. С. С. заняв першу цегольню. Там окопався й держав здобуті позиції, бо всякі спроби заняття другої цегольні не вдалися. (П. Будз.: „Гуцули в боях під Городком“ („Укр. Скиталець“, ч. 12. з 1922., стор. 9).

Положення Поляків в Городку, як пише Гуперт, ставалося розпучливе. Українські частини шохвилини переривали польські становища і підсувалися окопами під залізничий двірець. Втрати Поляків доходили тут до 300 вбитих і ранених, а при тім около 400 дезертирів, що свідчило про велике деморалізування польських відділів („Жалкі“... 218). Але й по українській стороні були значні втрати в людях, а це причинилося до ослаблення наступів на Городок в слідуєчих днях, тимбільше, що не приходили жадні свіжі підкріплення зі запілля**).

Добича українських частин під Городком була дуже значна. Приміром курінь сот. Станіміра, що мав спочатку тільки два скоростріли, побільшив їх число на 24. Однак найбільшу добичу мали куріні Бригади У. С. С.**).

Ситуаційні звіdomлення з 11. III. 1919. є дуже ляконічні й не подають про бої під Городком дня 11. березня нічого конкретного. —

Так представлялися операції під Городком Ягайл. в днях 7—11. березня 1919. р., в якому то часі українські частини проявили найбільше зусиль та мали максимальні успіхи. От-от здавалося, що вже по українській стороні буде цілковита перемога. Та тимчасом сталося інакше; починаючи з 11. зглядно 12. березня, стає ситуація українських частин на відтинку Судова Вишня—Городок Ягайл. щораз небезпечніша, аж вкінці прийшло до катастрофи.

Якби для зазначення кінця української офензи, появляється 10. березня приказ Начальної Команди, в яким вона висказує похвалу за успіхи в офензиві III. Гал. Корпусови, полк. Кравсови, Бригаді Гофмана*), Бригаді У. С. С., відділам от.

*) З рукопису о. дра Вергуна.

**) Власні помічення автора.

*) Тоді існувала тільки „Група Гофмана“, а не Бригада Гофмана; видно, що Начальна не знала докладно своїх частин. І. К.

Долуда, та іншим частинам під безпосереднім командуванням полк. Кравса. („Стрілець“ ч. 14. з 28. III. 1919., стор. 2). Знову ж Команда III. Гал. Корпусу видала того ж 10. березня приказ з похвалою за останні бої для Бригади У. С. С. (там же, ч. 15.). А на закінчення всього прибув дня 11. III. до Рудок Начальний Вожд Г. А. ген. Омелянкович Павленко й звідси удався до Угерець Незабитівських (на полудне від Городка Ягайл.), щоби, як писав Юра Шкрумеляк, кореспондент Пресової Кватири У. Г. А., „поглянути на війська в боевій лінії та передати їм поздоровлення й подяку за діло останніх часів в імені своїм і усього українського народу“ („З дороги під Судовою Вишню“, III; „Стрілець“, ч. 21. — 15. IV. 1919., стор. 3).

Тепер треба подивитися, як представлялася в цих днях, це є від 7. до 11. березня, справа під Судовою Вишнею. Про події на цьому відтинку в днях 7. і 8. березня вже говорилось. Знаємо, що „Група Судова Вишня“ не змогла зайняти Судової Вишні вечером 7. III., бо вона щойно творилася, а її командант сот. Ліськевич саме тоді щойно тільки прибув до групи. Слідуєчого дня сотні III. куріня брали участь в боях з двома польськими панцирними поїздами та у наступі на стацію Родатичі. А за цей час група Бекера усадовилася сильно на догідних становищах в Судовій Вишні, а що й чисельно була вона сильніша від групи сот. Ліськевича, тому він не міг нічого іншого зробити, як тільки, по думці пляну офензи, ухваленого 6. III. в Гошанах, боронитися від Судової Вишні. Тому зараз по знищенню обох польських панцирників і по повороті сотні III. куріня з-під Родатич, приділив куріням відтинки, наказав укріпити становища, збудувати телефонічну лінію до команди групи в Рудках, та старався дисциплінувати частини. Тому, що найбільше побоювався за своє праве крило, вислав найліпшого старшину зі свого куріня, пор. Савицького до яворівського куріня чет. Гриневича (що саме творив праве крило групи), щоби його як слід зорганізувати. Команду III. куріня по пор. Савицьким перебрав пор. Трач. а сотню пор. Трача дістав хор. Микитинський. Куріні групи „Судова Вишня“ обняли такі відтинки: Село Борятин (на північ від залізничого шляху) обсадив яворівський курінь, відтинок по обох сторонах залізничого шляху від Борятинна по Довгомостиска включно, держав III. курінь, відтинок від Довгомостиск по Никловичі включно держав І. курінь пор. Тарнавського, до якого повернула незабаром сотня чет. Дранчука з-під Городка, а відтинок від Никлович по Дмитровичі включно дістав курінь сот. Коробейка. Даліше на захід, з полудневого боку залізничого шляху, притикала „Група Крукеничі“, а з північного боку ріжні дрібні відділи з Яворівщини і Краковеччини. Запасних частин група не мала. У важніших місцях, а саме між курінем Коробейка і Тарнавського, та між Довгомостискама і Никловичами пороблено дротяні перешкоди. Артилерія примістилася так: Яворівська батарея окопалася в околиці на схід від Борятинна, батарея незнаного по назвищу сотника за курінем сот. Коробейка; в Никловичах від 10—13. III. приміщувався І. гарм.

полк „Дніпровської Гарматної Бригади“, який прибув ту з Путятич, та заняла становища й батареї з двох тяжких гармат, званих 42 лінійними, під командою пор. Костинчука. — Команда групи примістилася на приходстві в Довгомостисках. До групи доведено з Рудок муніцію й харчі. З браку достаточних сил мусіла група обмежитися тільки до ведення звичайних позиційних боїв*).

9. Наслідки успіхів офензиви. Польська начальна команда на відомість про проломання залізничного шляху Львів—Перемишль, хотіла ратувати ситуацію в ріжний спосіб. Вислала зараз до Перемишля двох генералів (Єнджеєвіча і Грандовського) а до Ярослава ген. Александровича а за ним три його куріні, дві батареї (це були частини з чеського фронту), та інші підкріплення. 9. III. іменувала командантом в Перемишлі ген. Івашкевича та підчинила йому ген. Ромера („Група Буг“) і всі частини, які спрямували на підмогу до Перемишля. А щоби відтягнути українські сили з-під Львова і Судової Вишні, приказала ген. Ромерови вдарити на Жовкву. Ромер зарядив 9. III. наступ двох і пів курінів з батареєю на Добросин, однак чотирократна атака не повелася й наступ по 3 годинах заломився. Тому він зголосив, що акція ратування Львова не має успіхів і радив, щоби Розвадовський залишив Львів і пробився зі всім військом на Перемишль. (Hupert: „Walki“... 210, 211).

Заворушився і ген. Розвадовський. Получив групи Фари й Сікорського в дивізію під командою Сікорського, та наказав йому зреорганізувати відділи Фари, що втратили були до 100 людей та були частинно здеморалізовані. Тому Сікорський після зараз на підмогу до Городка курінь ротмістра Абрагама. Дальше видав Розвадовський приказ полк. Мінкевичеві в Перемишлі, щоби вдарив як найскорше групою Александровича здовж залізничного шляху в напрямі на Городок, але цей приказ не зістав виконаний, бо Мінкевича заступив вже ген. Івашкевич. (Hupert, як вище).

Польська начальна команда, одержавши звіт Ромера про неуспіх акції на Жовкву, виробила приказ для Розвадовського, з дати 9. III. 1919, ч. операт. 507, щоби він перебився зі своєю групою на Перемишль, евантуально на Раву Руську, але в послідній хвилі цього приказу не вислала; сталося це найбільше заходами гр. Скарбка, який порушив все можливе, щоби до цього не допустити та обіцяв вистаратися зараз підмогу в Познанщині, яка дотепер підмоги відмовляла. До невислання цього приказу мав причинитися й сам Розвадовський, який довідавшись про можливість такого приказу, зателефонував до генерального штабу, що скоріше згине, як опустить Львів. (Hupert: „Walki“... 210). Z. Lasocki: „Wspomnienia o Al. Skarbku“, „Kurjer Lwowski“ з 1. VI. 1932.)

Так отже польська начальна команда в першій хвилі під вражінням успіхів української офензиви втратила панування над ситуацією, та навіть ду-

*) На основі передусім устних інформацій п. інж. Антона Лиськевича, а дальше рукопису о. дра Вергуна, записок п. Володимира Костика, та статті Юри Шкрумеляка п. з. „З дороги під Судову Вишню“ IV. („Стрілець“, ч. 23. з 25. IV. 1919., стор. 2).

мала про ліквідацію львівської групи. Але це довго не тревало. Коли побачила, що українське командування вибрало злий напрям удару й бої зачинають затягатися, постановила з цього скористати.

10. Приготування Поляків до протиудару. Коли перші висилки відділів і ріжних генералів до Перемишля були подиктовані скоріше думкою оборони на лінії Сяну, то в хвилі, коли побачила польська начальна команда похибку українського командування, постановила протиділати, з метою відбити не тільки те, що польські відділи втратили, але й здобути дещо більше. Тому стала надсилати до Перемишля ріжні частини, звідки тільки могла їх роздобути. Уже 10. III. прибув до Перемишля ген. Александрович з трома курінями в силі 1.168 вояків і 12 скорострілів. Відтак до цієї групи приділено куріні з таких полків піхоти: 9, 13, 14, 15, 22, 23, 28 і „Відсічі Львова“; з них вправді тільки два мали по 400 вояків, а інші менше-більше по 130 людей, але й це щось значило. Крім цього приділено до неї познанську сотню піхоти (200 крісів) та познанську сотню скорострілів. Разом боєвий стан групи Александровича виносив 2.973 вояків, 37 скорострілів і 13 гармат. (Hupert: „Walki“... 213). Крім цього була заповіджена кількатисячна підмога з Познанщини. (Hupert: „Walki“... 217).

Ген. Івашкевич, якому поручено привернути полчення Львова з Перемишлем, зараз взявся до діла й наказав зробити це групі Александровича. Він мав по заняттю Селиск (коло Перемишля) іти через Медику й в Судовій Вишні полчитися з групою Бекера та вдарити відтак на Городок. Рівночасно мала група Ромера здобути Магерів і разом з групою Бухгольца з Любачева нагискати на полудне, щоби ослабити натиск Українців на Городок. Розпочаття акції ще перед приходом допомоги з Познанщини, мало бути викликане охотою ратування групи Бекера, окруженої в Судовій Вишні, з якою не знали спочатку, що діється. Але, як пише Гуперт, це підприяття було ризиковне й могло скінчитися подібно фатально, як і акція Бекера. Однак на щастя Поляків, Українці були заняті наступами на Городок, а на Перемишль не звертали уваги. (Hupert: „Walki“... 217).

Ген. Александрович здобув ще 10. III. перемиський фронт Могилку, а 11. III. здобув форти Яксманічі й Селиска, яких мало боронити 600 українських вояків і 6 гармат. Слідуючого дня, це є 12. III. доїхала його група потягами з Медики до Судової Вишні, де її боєвий стан побільшився групою Бекера до 3.750 крісів. (Hupert: „Walki“... 213, 217—218). Але мимо чисельної переваги в людях, не почувався Александрович на разі на силах, щоби розпочати наступ на групу „Судова Вишня“.

Про акцію ген. Александровича згадує укр. ситуаційне звітлення з 12. III. так: „...Перед наступом Поляків з Перемишля в силі двох курінів уступили наші слабі передні частини з Яксманічі і Бикова на головні становища у Новосілок...“ В той час польське ситуац. звітлення (з 12. III.) подавало: „...Відділи ген. Александровича вигнали

більші українські сили з Яксманич, Селиск і Бикова та заняли цю місцевість“.

Але mimo перших успіхів групи Александровича в дни 11. березня, польська начальна команда ще не вірила в можливість більших осягів в акції Александровича, бо ще цього 11. березня видала Івашкевичеви приказ (ч. 514/оп. штабу генер.), котрим поручила йому укріплювати нову оборонну лінію довготи 120 км, від Хирова через Перемишль—Ярослав—Любачів до Рави Руської, й назначила рівночасно керівником цих робіт майора Домбровського й 3 інженерів. (Hupert: „Walki“... 217).

11. Становище команди III. Гал. Корпусу супроти надходячої небезпеки. Прибуття до Судової Вишні так значної групи ген. Александровича, й то майже без ніяких більших перешкод, було для Команди Укр. Військ грізним „мemento“, на яке вона повинна була зараз зареагувати всіми засобами й силами. Розвідка групи „Судова Вишня“ доносила про прибування до Судової Вишні щораз то нових польських сил і командант групи сот. Лиськевич передавав ці відомости далше й просив про скору поміч — але безуспішно. Також командант I. курія, пор. Тарнавський, представляв небезпеку, якщо не надійде поміч, але надармо. Шеф штабу ударної групи пор. Шльоссер відповідав, що він, хоч і знає про цю небезпеку, то однак нічого не може вдіяти, бо Команда III. Гал. Корпусу свого пляну змінити не хоче. А в пляні Корпусу лежало заняти за всяку ціну Городок Ягайлонський.*)

12. Димісія полк. Кравса. Небезпеку ситуації, яка стала витворюватися, бачив полк. Кравс, керуючий ударною групою; він довідавшись про концентрацію польських сил в Судовій Вишні й в Перемишлі, хотів заперестати безвиглядних наступів на Городок а звернути більшість сил проти Судової Вишні, звідки грозила найбільша небезпека. Та коли на це не хотіла згодитися Команда III. Гал. Корпусу, він подався до димісії і зі становища команданта ударної групи і зі становища команданта 8. Самбірської Бригади; це сталося десь 12., або 13. березня. Димісію прийнято, а командантом 8. Самб. Бригади іменовано ген. Гембачева, який однак ніколи не був фронтовим старшиною. Як розв'язано справу команди ударної групи, не знаємо. Здається, що вона залишилася без команданта, а тільки шеф штабу пор. Шльоссер рішав про все разом з командантами всіх трох груп. Та цей брак досвідченої, керівничої й авторитетної руки дався відразу відчутти а це причинилося також в значній мірі до катастрофи, яка вкоротці наспіла.***) Чим було подиктоване становище Команди Корпусу, що не хотіла згодитися на пропозицію ген. Кравса, й чому так скоро прийняла його димісію — це отверте питання.

13. Директиви польськ. генер. штабу для Івашкевича. Коли польська начальна команда спостерегла по кількох днях помилку української Начальної Команди, дала ген. Івашкевичеві докладні

вказівки, що має робити. Передусім не дала своєї згоди на операції „широкою лавою“ від Сяну на схід, в цілі усунення українських частин, як це запропонував Івашкевич 13. березня, бо на це треба було багато сил. Натомість наказала йому виконати припоручене завдання, а саме привернути получення Перемишля зі Львовом. По виконанню цього, подавала директива, повинен Івашкевич звернути увагу на те, що забезпечення залізничного шляху Львів—Перемишль так довго не буде певне, як довго Українці будуть опиратися о місцевости: Краківець, Яворів, Янів, Самбір, Рудки й Комарно. Тому заняття Поляками цих місцевостей було б найліпшим забезпеченням комунікації Львова зі заходом, а рівночасно й скороченням фронту, який ішов би від Рави Руської через Немирів, Яворів, Янів, Львів, Любінь Великий, Рудки до Самбора. Ці операції мусіли би мати на цілі: а) заняття лінії Самбір—Рудки й очищення від укр. відділів трикутника між Городком—Перемишлем а Самбором; б) очищення простору між Городком—Перемишлем—Ярославом—Равою Руською а лінією Рава Руська—Немирів—Яворів—Янів. Обі ці операції могли б бути виконані або рівночасно, або осібно — це залежить від самого Івашкевича. А в цілі приготування згаданих операцій— має Івашкевич зарядити докладну розвідчу акцію, щоби всіми способами в'яснити ситуацію Українців, при чому має рівнож послугуватися агентами й не жалувати на це грошей. (Hupert: „Walki“... 215—216; підкреслення мое).

14. Дальші бої під Городком Ягайл. (від 12. до 17. III. включно). Коли так від Судової Вишні надтягали хмари й заносилося на бурю, але ще хвилю панувала ту тишина, то під Городком боротьба не устала; але наступи українських частин ставали що раз то слабші й не мали виглядів на успіхи. Гуперт подає про ці бої такі відомости.

12. III. відбувся наступ укр. частин на Городок, але Поляки його відперли (Walki“... 218).

Опівночі на 13. (?) III. острілювали Українці Городок газовими стрільнями з гармат, а відтак рано відбувся наступ на залізничу рампу, який Поляки відперли при допомозі панцирного поїзду „Piłsudczyk“. В сусідстві на право зробила сильний наступ 7. Львівська Бригада на Дубанівський Фільварок і Керницю, але Поляки відбили його. „Walki“... 220).

16. III. відбувся наступ на Черлянське Передмісте й на залізничий дворець в Городку; оба наступи Поляки відбили. Наступ на дворець мав спочатку успіх, бо українські частини вдерлися тут, але Поляки відкинули їх вкоротці при допомозі панцирного поїзду „Piłsudczyk“. Цього дня відбили Поляки також наступ в сусідстві на ліво а саме між Каменобродом а Вайсенбергом. („Walki“... 222).

Щього дня (16. III.) стягнуто Гуцульський Курінь чет. Голинського зі становищ в цегольні коло Городка, на яких перебував від 11. III., та відіслано до Братковець, як корпусний запас. (П. Будз: „Гуцули в боях під Городком...“ „Укр. Скиталець“ ч. 12. з 1922. р., стор. 9).

17. III., внаслідок поступу акції Поляків коло Судової Вишні, українські частини заперестали наступів на Городок Ягайл. Тільки укр. артилерія

*) На основі устних інформацій п. інж. Антона Лиськевича та спомину п. мец. Антона Тарнавського.

**) На основі власних спостережень автора.

острілювала залізничний міст коло Дроздович і ушкодила міст коло Каменоброду, при чому два польські панцирні поїзди, а це: „Piłsudczyk“ і „Pionier“ наїхали на себе, внаслідок чого „Pionier“ стався неспосібний до бою. („Walki“... 223).

16. або 17. березня стягнуто всі три курені Бригади У. С. С. зі становищ коло Городка. Найслабший III. курінь У. С. С. пор. Іваницького, що числив 350 крісів і сотню скорострілів вислано на захід, в напрямі на Судову Вишню проти наступаючої групи Александровича, а два найсильніші курені У. С. С. (I. пор. Івановича й II. сот. Білинкевича) кинено безцільно в цілком різні сторони, оден під Янів, а другий на північ за Бортятин. (Мик. Угрин-Безгрішний: „Укр. Січ. Стрільці“ — календар „Черв. Калини“ на 1924 р., стор. 50; календар „Черв. Калини“ на 1923. р. календарна часть в згадці про дес. Думку).

Так кінчилися безуспішні для У. Г. А. бої за Городок. Ще хвиливу залишилися там оба курені „Групи Городок“ і може оба коломийські (I/24 і II/24).

Українські й польські ситуаційні звідомлення подавали про ці бої під Городком в днях від 12. до 17. березня тільки короткі згадки, або й нічого за них не говорили.

Старшини I. удар. гуц. кур. чет. Голинського wraz з ком. III. Гал. Кор. ген. Гембачевом і шефом ген. шт. от. Долежалем.

ж) ЗНІВЧЕННЯ ЗДОБУТКІВ БЕРЕЗНЕВОЇ ОФЕНЗИВИ.

1) Бої коло Судової Вишні в днях 13—16. III. вкл. Коли ген. Александрович злучився з групою в Судовій Вишні, мав значну перевагу чисельну над групою сот. Ліськевича. Та мимо цього не мав він спочатку успіхів. І так 13. III. зробив він наступ одним курінем на Бортятин, але внаслідок взаємного острілювання його сотень серед ночі, цей наступ не мав успіху а приніс йому тільки значні втрати (5 старшин і 47 вояків ранених і забитих а поміж ними й командант куріня). Також слідуючий наступ на Бортятин 14. III. не повівся. Щойно 15. III. зміг Александрович при співділанню арти-

лерії заняти трома курінями й 1 сотнею село Бортятин зі стратою 56 людей. Рівночасно заняв він Довге і Бортятин Гору (кота 279). (Hupert: „Walki“... 220).

Зараз по заняттю Бортятин зарядив Александрович перегрупування своїх частин, щоби могли виконати приказ Івашкевича та вдарити на Довгомостиска; рівночасно сили його знову збільшилися, бо 15. III. дістав три нові курені. Два з цих куренів числили разом 473 вояків і 5 скорострілів бо по дорозі здезертирувало з них около 100 людей; кілька числив третій курінь, не знати, але певно з 300—400 людей. Разом давало це около 700—800 людей. Вправді відіслав Александрович до Перемишля три слабкі курені, які разом могли числити до 400 людей — та мимо цього чисельний стан його групи збільшився. Сили його разом з групою Бекера виносили вже около 4.000 крісів.

Крім доповнень в піхотних формаціях, приділені Александровичеві, одержав ще ген. Івашкевич з Кракова летунську ескадру з 6 літаків. Та мимо цього не чувся він ще на силах відбити залізничний шлях Львів—Перемишль і тому зажадав з Варшави двох нових дивізій піхоти. (Hupert: „Walki“... 220).

Тимчасом ген. Александрович провадив дальшу акцію для створення вихідної ситуації для майбутнього удару. 16. III. розпочав наступ на полудневий схід від Судової Вишні, та заняв по черзі: Кути, Бліх, Дуброву, коту 304 і Довгомостиска, при чому втратив 42 людей. (Hupert: „Walki“... 222).

В цей спосіб відтиснула група Александровича групу сот. Ліськевича від Судової Вишні, при чому курінь сот. Коробейка втратив звязок з групою „Судова Вишня“ та подався до „Групи Крукеничі“, яворівський курінь зістав знищений, а III. курінь розбитий; ще тільки I. курінь пор. Тарнавського представляв боеву вартість і з останками III. куріня подався на схід. Артилерія групи мусіла рівнож змінити становища й відступити дальше на схід. Знаємо, що I. гарм. полк „Дніпровської Гарм. Бригади“ подався 13. III. до Путятич, а 14. III. до Шоломинич. Куди подалися інші батерії не знаємо. Здається,

що тяжка батерія пор. Костинчука заняла становища в Орховичах. В цих боях коло Судової Вишні згинуло багато Поляків перед укріпленими позиціями коло Довгомостиск і Никлович.

Українські ситуаційні звідомлення згадували за ці бої так: Звідомлення з 13. III. подавало: „...До Судової Вишні звезли Поляки скріплення й витиснули наші слабкі частини зі Заріча і Селиск на Шумляни...“

З 14. III.: „...Села Дернаки й Селиска, котрі ми вчора утратили, нині ми знову заняли...“

З 16. III.: „...Між Судовою Вишнею а Мельниками задержали наші частини польський наступ, ко-

трий вели Поляки прибувшими з чеського фронту полками, при сильній допомозі артилерії...

В який спосіб дійшло до погрому частин групи „Судова Вишня“? Як вже згадано, 15. березня розбив Александрович яворівський курінь чет. Гриневича та заняв Бортятин, гору Бортятин та Довге. Про це розбиття ніхто не повідомив команди групи „Судова Вишня“, і коли Поляки посунулися на схід і зайшли на зади Ш. куріневи, то про це не знала ані команда куріня, ані тимбільше команда групи. Слідуючого дня, це є 16. Ш. вдарили Поляки спочатку на Ш. курінь і окружуючи його з правого крила, розбили його по майже цілоденній битві. Відтак натиснули на курінь пор. Тарнавського, який мусів відступити до Милятина. Курінь Коробейка, на який Поляки здається не натискали, не находячи злуки з іншими курінями групи Судова Вишня, або боячися оточення, подався дещо на полудне, ближче інших частин „Групи Крукеничі“. Так зліквідували Поляки групу „Судова Вишня“, а це було великою небезпекою для українських частин, що наступали на Городок.

2. Заміри Н. К. Г. А. по започаткованню Поляками офензиви під Судовою Вишнею. Що задумала робити Начальна Команда Г. А. на відомість про офензиву Поляків від Судової Вишні на схід, ми нині не знаємо докладно. Можемо тільки дечого довідатися зі споминів б. Начального Вождя Г. А. Ген. Омелянович Павлишко пише про це так: „Беручи на увагу витворену ситуацію, Н. К. прийшла до висновку, що найбільше за при-чотири дні треба очікувати контр-удару противника з лінії Ярослав—Перемишль у бік Городка Ягайл. Тому всі дальші зусилля Команди звертаються до витворення доброго положення для майбутньої зустрічі. Н. К. обернула свою ударну групу обличчям на захід, що би в бійці з новими польськими скріпленнями, розмір яких було тяжко передбачити, підготувити нову комбінацію, що була намічена з двох угруповань: фронтового в районі Судова Вишня-Яворів й крилового в районі Судова Вишня-Самбір-Рудки. Ми не тратили надії одержати обіцяні поповнення“.

„Силу спротиву“, пише дальше ген. Павлишко — „Н. К. базувала на криловій групі, що могла би бути підсилена перемиською групою на напрямку Хирів—Мостиска. Від фронтової групи очікувалося втримання її позицій. Навіть колиб у той час Городок був ще в руках Поляків, всеж простір 20 км. відокремлював наші позиції під Судовою Вишнею від ворожих відділів, що трималися в Городку Ягайл.... Тут за криловим ударом мало бути рішаюче слово. Ясно, що вся ця комбінація набулаб більшого значіння з моментом підсилення наших боєвих частин свіжим поповненням. Не треба забувати, що з малою перервою наші війська були вже в боях три тижні“... („Українсько-польська війна“, 53).

Тут мусимо зараз зазначити: Підмога, крім одного слабого куріня (новосформований IV. курінь У. С. С. пор. Струця), не надійшла жадна а

„Група Крукеничі“ не проявила тоді найменшої діяльності; хто за це несе відповідальність?

3. Спроби ратування ситуації коло Судової Вишні*). Щоби ратувати ситуацію, вислала команда ударної групи під Судову Вишню новосформований IV. курінь У. С. С. під командою пор. Струця; цей курінь зі зле одітими й зле узброєними стрільцями прибув здається саме тоді в Рудеччину звідкись із запілля. Цей без жадного скоростріла курінь дістав приказ, що би разом з курінем пор. Тарнавського відбив всі ті становища, які передтим занимали всі чотири куріні групи „Судова Вишня“. Рано 17. Ш. відбувся наступ обох курінів на Довгомостиска, який по початковім успіху заломився. Стрільці дійшли були до середини села Довгомостиск, але під криловим наступом Поляків мусіли уступити. Група Александровича держала тоді лінію: Бортятин—кота 279—міст Раків—Довгомостиска. По відбиттю наступу Александрович не посунувся дальше й ждав на підмогу Познанців, які прибули шойно над вечір. Гуперт пише, що Українці стягнули до цього наступу аж три курені з-під Львова, що, як ми бачили — не відповідає дійсности, та подає, що Українці полишили на полі битви аж 40 вбитих; Поляки втратили 89 ранених і вбитих, але мали здобути 10 скорострілів. По невдачі цього наступу команда ударної групи, що видно числилася вже з небезпекою польського удару на зади українським частинам під Городком, стягнула цьогож 17. Ш. з-під Городка всі три курені Бригади У. С. С., і як ми вже згадували, кинула їх в різні сторони. Проти свіжих польських частин зі Судової Вишні вислала тільки один курінь У. С. С. (Ш. курінь), який по заломанню наступу IV. куреня У. С. С. і I. кур. пор. Тарнавського, не представляв сам один якоїсь більшої сили. Хто поносить вину за таке злочинне нищення українських боєвих частин на цьому відтинку, через кидання їх до бою поодиноким й шляхом розділу їх — це рівнож відкрите питання.

4. Головний польський удар 18. Ш. 1919 р.; ліквідація здобутків укр. березневої офензиви. Головний удар виконав Івашкевич 18. Ш. з приказом до нього видав ще 16. Ш. На основі цього приказу мала боронити залізничного шляху Перемишль—Судова Вишня включно, група Манкевича, якому підчинено групу Бекера, яка мала залишитися в Судовій Вишні й Бортятині. Удар мали виконати рівночасно дві групи, Александровича і познанська під командою полк. Конаржевського. Ця познанська група складалася з 3 куренів першого познанського полку й 2 куренів з 10 п. п., разом 380 людей з 4 познанськими батареями. Група Александровича складалася з 5 куренів і одної познанської сотні піхоти, 1 сотні познанських скорострілів та з багато інших сотень, що звалися куренями й з 4 батарей; разом 2.300 піхоти, 26 скорострілів і 16 гармат. Александрович мав угрупуватися в Бортятині й вдарити звідси своїм правим крилом здовж залізничного шляху

* На основі: 1) Устних інформацій п. інж. Антона Лиськевича; 2) рукопису о. дра П. Веруна; 3) праці Гуперта: „Walki o Lwów“ стор. 223.

через Мілотин, Юзефівку, Тучапи на Камено-брід, при чому мав приміюватися до поступів групи Конаржевського, яка мала вдарити з Довгомостиск лівим крилом здовж залізничного шляху через Милятин, Долиняни, Ебенав на Черляни під Городком. (Hupert: „Walki“ 223.)

Польський наступ 18. III з-під Судової Вишні представляється на основі опису Гуперта так. До Судової Вишні приїхав сам Івашкевич, щоби припилювати виконання приказів. Александрович розпочав акцію о 4 год. рано, а Конаржевський о 6 рано. В полудне вмішався до акції ще раз Івашкевич і наказав групі Конаржевського осягнути ще того дня лінію Милятин—Коців—Вовчухи, а групі Александровича лінію від залізничного шляху по Родатичі й Тучапи. Познанці заняли о год. 10.30 лінію Милятин—Бар—Мельники, а пополудни праве їх крило заняло Коців а ліве Вовчухи аж по залізничий шлях. Українці ставили завзятий опір в укріпленім Барі й Вовчухах, де мали втратити кількисот людей і багато скорострільів. Кілько втратили Поляки, Гуперт не говорить. Тимчасом Александрович по заняттю Дубник і Язвинської Гори, заняв в бою кату 299, Мілотин, Кутенберг, Гартфельд, Речичани й Галичанів та мав розбити в цьому поході два січові полки (около 4.500 людей), що очевидно не є згідне з правдою, та мав здобути 8 гармат. Отже Александрович вийшов значно поза наказану Івашкевичем лінію. („Walki“ 224.)

Коли Сікорський в Городку побачив пригноблення українських частин, які там боролися, ударив курінем Абрагама здається на курінь Станіміра, та витиснув його з Черлянського Передмістя. Відтак його артилерія острілювала укр. обози, що тягнули цілий день зі заходу на Угерці Незабитівські. Цього дня (18. III.) заняв Сікорський ще Поріче Любін. й Мальованку а також Родатичі й Бургталь, та навязав злуку з групою Александровича, з якої одна сотня дійшла вночі до Городка. В цей спосіб відзискали Поляки залізницю Львів—Перемишль. (Hupert: „Walki...“ 224 225). Українські війська відступили на лінію, яку занимали ще перед лютневою офензивою.

Українські ситуаційні звідомлення представляють цей погром так. Звідомлення з 18. III.: „...В районі Судової Вишні стягнули Поляки значні сили з чеського фронту та німецького та повели в протягу вчорашнього та сьогоднішнього дня енергичний наступ в напрямку на Городок, внаслідок чого наші частини перед сильно переважаючими польськими силами мусіли уступити на становища, які займали перед початком нашого наступу. Сильний польський наступ зі Судової Вишні ми відбили та полонили при тім 10 стрільців та захопили 1 скоростріль“. А з 19. III. подавано: „...На захід від Городка продовжують Поляки наступ. З Долинян

зроблений сильний випад змусив наші війська до відступу на узгір'я Годвишня. Наша лінія перебігає Поріче Грунтове—Угерці Незабитівські—узгір'я на полудне від Судової Вишні“. На цій лінії (з деякими незначними змінами) держалися частини „Групи Рудки“, згл. „Групи Гофмана“ аж до 15. V. 1919 р. До цього часу обі сторони ограничувалися тільки до ведення позиційних боїв, які не впливали на хід подій на українсько-польським фронті.

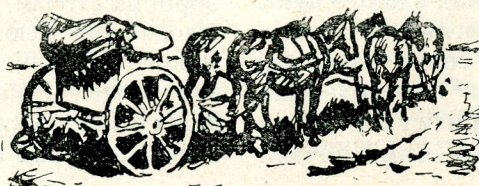
5. Наслідки погрому 18. III. 1919.*). Наслідки погрому 18. III. 1919. були дуже великі й властиво передрішили остаточний вислід українсько-польської війни. Великі були втрати територіяльні, великі втрати матеріяльні а найбільші були втрати моральні. Поляки не тільки відбили залізничу лінію Львів—Перемишль, але заняли ще багато місцевостей здовж залізничного шляху, щоби забезпечити комунікацію від несподіваного удару. Крім цього розпочали зараз операції з ціллю витиснення укр. частин з території між залізницями Львів—Перемишль на Ярослав—Любачів—Рава Руська (Краковеччина, Яворівщина, Янівщина), що їм вкортці майже в цілости вдалося. Концентраційними наступами з усіх сторін вони заняли 24. III. Яворів а 26. III. Янів і осягнули в цей спосіб лінію Рава Руська—Немирів—Яворів—Судова Вишня. Вправді до ведення офензиви дальше до наказаної лінії: Рава Руська—Добросин—Жовква—Куликів—Львів, не чувся Івашкевич на силах і тому зажадав пять нових і повних куренів і 2 батерії, яких однак скоро не дістав, але й ця добича була значна.

Крім втрат територіяльних, понесла У. Г. А. втрати в частинах в людях та у військовій знаряддю. Деякі частини зліквідовано в бою цілковито, деякі втратили беездатність на довгий час. Найбільше потерпіла Бригада У. С. С., яка понесла великі кроваві втрати а крім цього її частини розкинено по всіх усядах так, що не скоро вони зійшлися. Дальше зістав знищений яворівський курінь чет. Гриневича та III. курінь (давний сот. Лиськевича), якого останки приділено до I. кур. пор. Тарнавського; сильно потерпів також Гуцульський курінь чет. Голинського та певно й інші.

А моральні втрати — були такі великі, що затяжили на цілій Армії, яка перестала вірити в успіх боротьби; вкралось недовіря до Команди, ширилася дезерція, Армія переставала бути беездатною. Поляки мали ініціативу в руках і час до часу наносили великі удари У. Г. А., чим підготовили, згл. улекшили собі травневу офензиву.

Про дальші події на рудецьким відтинку буде мова в III. часті Історії 8-ої Галицької Бригади.

*) На основі: 1) Гуперта: „Walki“... стор. 232, 234, 236; 2) Шухевича: „Спомини“, I, 3) власних спостережень автора; 4) ріжних згадок в літературі.

Пів року під більшовиками

Написав: Микола Алиськевич

(Докінчення)

В полудне вийшов Бугаєць до Івана по обід, я з Лисим пішов по воду, а в криївці остав лиш чет. Томорук. Коли ми вернули з водою, застали двох ранішних ловців, які сиділи перед будою і розмовляли з Томоруком. Ми оба з Лисим сіли з заду гостей так, що мали їх в середині: перед ними у буді Томорук, а з заду ми обидва. Дали нам знову ягоди і почали говорити з нами, чіпаючися ріжних тем. Ми побачили, що вони зачинають нас провокувати, шукають зачіпки, накидуються на Галичан оплюгавлюючи їх ріжними словами як: бандити, злодії, їх всіх повистрілювати і т. д.; коли побачили, що нас їх слова не зрушують, змінили напрям бесіди і почали в прихильнім тоні дораджувати нам, щоби ми нині змінили наше місце, бо між ранішними ловцями були бандити, які хотіли нас поубивати, знаючи, що у нас є гроші і ріжні річи. Боялися, що нас є багато, бо так числили по нашій буді. Не виключене, що вони цієї ночі знову прийдуть. Оба гості прийшли тепер нас остерегти.

Ми все таки не вірили їх добрій волі і заявили, що чи сяк чи так ми все наші місця змінюємо, то і нині це зробимо. Підчас цієї розмови надійшли з Бугайцем гості з села; прибуло їх около 30 осіб, а межи ними Віта з сестрами, обидві дочки священника і багато незнайомих нам осіб ріжного віку. Були це бувші російські урядовці, які скривалися перед більшовиками в Поповій Греблі. Жили у хатах в північній части села і лише в небезпеці ховалися в шувар ставу, який притикав до городів. Були і два Галичани переодягнені вже як червоноармійці, яким удалося утікти з якогось транспорту арештованих Галичан в околицях Бірзулі. Від них довідалися ми, що наші бригади, які перейшли до Петлюри не є на фронті, але як інтерновані сидять в Тухолі. Також довідалися про всю акцію Головінського, а дальше, що більшовики тепер у поході на Галичину і в тій ціли установили окремих Галицький Ревком. При надході наших гостей, оба ловці зараз зникли. Вернулися теж Лучка і Сидорович і оповіли, що ловці в село їх не завели, лише завели їх у ліс, шукаючи ніби ягід. Наші покинули їх і були тепер за тим, щоби конче змінити місце нашої криївки. Почалася весела гутірка з гістьми, забулося і за наше горе і за ранішню приключку. Над вечером зібрали ми наші річи і пішли разом з гостями на давнє місце в лісі недалеко села, щоби наші відвідувачі знали, де мають нас шукати. Прикро було нам з ними прощатися.

Переживання цього дня підрушили нашого духа. У неспокою за нинішню ніч, не могли ми заснути. Ми приготувілися до нападу, спати полягали одягнені, поналадовували кріси і револьвери, а у віддалі 10 кроків від нашого нічлігу наставили заставу в особі чет. Сидоровича. Самі почали

розмовляти, хоча і розмова якось не клеїлася. Коло 11 год. почули ми накликування Сидоровича, щоби ми затихли, бо чути ломіт ріща. Вслухуємося і дійсно чуємо шум і ломіт. Ще хвиля, чуємо шелест вже ближче нас і що раз виразніше. Нараз голос Сидоровича: „стіг! хто йде?“ — другий раз те саме голосніше.

Відповідь: — Будьте тихо, це свої!

— Хто свої?

— Це я, Павло!

Це був дійсно наш старий Іван з двома синами Павлом і Василем і ще два сусідські хлопці, а всі з крісами в руках.

— Що сталося?

— Не говоріть нічо — каже старий Іван — а збирайтеся і тихцем ходіть з нами.

Ми миттю зібралися і пішли слідком за проводирами. Коли вийшли уже з ліса на поле і не далеко були вже хати Івана, вияснив нам Іван ось що:

Нині вечером були мої хлопці на забаві у селі і там підслухали, як два тутешні бандити розмовляли між собою, що минулої ночі хотіли на вас напасти, поубивати і забрати ваші гроші і річи, але злякалися, що вас є около 30 і тому відійшли з тим, що в полудне вислали двох, які мали вас намовляти щоби ви змінили своє місце, а рівночасно слідити за вашою свіжою криївкою. На цю ніч збиралися таки вас згладити тимбільше, що побачили, що вас є всего 6. Заки Іван докінчив говорити, були ми вже на його подвір'ю. Ми повилазили на стрих клуні вдоволені, що бодай не будемо вже мокнути, а що були немало змучені, позасипляли, доки не побудила нас хазяйка, подаючи нам свіжо спечені блини і горщик горячого молока. На стриху лежали ми яких три дні уважаючи, щоби не зрадити чимбудь нашого побуту. Вдячні Іванови за його піклування, подивлялися ми з другого боку цю щирість і доброту нашого брата Наддніпрянця а разом пожертвованість.

Вкучилося нам уже було сидіти на стриху і ми вийшли третього чи четвертого дня над вечір в садок Івана та попросили нашу хазяйку, щоби подала нам туди вечерю. Подала нам кукурудзянку з молоком. Ми почали вечеряти, коли побачили, як сусіднім городом підбігало скрито кукурудзою двох чи трьох червоноармійців. В одній хвилині скочили ми через пліт і побігли в напрямі ліса. Червоноармійці почали по нас стріляти з крісів. Щасливо дісталися до ліса. Якраз знявся страшний вихор і люнув дощ. Ми без плащів, без зброї як стояли, так опинилися в лісі. Дощ настав аж ранком. Всю ніч перестояли ми під деревами мокрі і голодні. Ранком по дощі усміхнулося до нас сонце. Щойно тепер повиносили нам сини Івана наші кожухи і тепле молоко; ми повилізли на дерева обсушитися, а коли прийшли до

себе, постановили таки зараз утікати через Румунію домів.

VI.

Був вже кінець червня. Ми перебули ще ніч у лісі і рано вернули до Івана, зібралися і післали по Вітю. Сусіди Івана довідалися, що ми відходимо, посходилися і почали нас відраджувати. Радили нам, щоби ми лишилися в селі, де остаточно таки люди нас скривють. Прибув Вітя з цілим товариством і теж стали нам відраджувати. Ми обстоювали при своїм.

Коли ми рішучо оперлися а навіть згодили Павла за проводиря до Дністра, селяни-сусіди відійшли до своїх домів і небавком вернули кожний з малим клунком під пахою. Позносили нам хліба, солонини, яець, ковбас, масла ба й самогону і обдарили нас на дорогу. У відплату полишали ми їм на спомин лиш наші кріси, чим зробили їм може найбільшу прислугу. Собі ми залишили лише револьвери. Розплатилися, подякували і попрощалися з нашими хазяїнами, попрощалися зі щирим Вітею і його ріднею і в полудне вибралися разом з Павлом в дорогу. Випадково заховалася була в мене спеціальна карта подільської України, з якої вчитали ми, що половину дороги до самого залізничного шляху Бірзуля—Кодима маємо кригу лісами, а друга половина від шляху по Дністер веться отвертими полями. Ми вибралися так, щоби за дня кригі лісами дійти до залізничного шляху, через який перехід був найнебезпечніший. Тому уплянували ми переходити шлях вечірною темрявою, а потім нічу до границі. Наша ціль — село Белоч на захід від Рибниці — від Попової Греблі віддалене 40 верств. Йдучи лісами прибули ми щасливо під вечір над залізничний шлях. Тут ми перекусили і заждали, щоби добре стемнілося, а що на наше щастя ніч настала дуже темна, переховзнулися ми незаметно через шлях і пустилися тепер під охороною нічної пітьми полями виминаючи дороги на впоперек в напрямі Белоча.

Йшли ми вже довший час. Вже й розвиднілося. Приглядаємося околиці і зауважуємо, що праворуч нас розложилося якесь велике село, а від залізничного шляху відійшли ми не більш кількометра. Видно, що всю ніч блукали ми на однім місці. Минаємо село і входимо в пшеничні лани, ліворуч малий рідкий лісок, а з краю дві хати чи не побережничівки. Не встигли ми відійти яких 300 кроків, коли побачили перед собою у значній віддалі велику військову валку, яка черепашеним кроком посувалася до нас. Без сумніву була це прифронтна більшовицька частина. Дальше не могли ми йти ізза білого дня, отже муіли тут скритися до вечера. Відійшли ми з кількометр від хат і полягали в пшениці недалеко ліса.

Перед вечером перепавав густий дощ. Ми вибралися в дорогу. Доволі тяжко було нам йти, бо подільський чорнозем розмяк, зробилося таке густе болото, що з трудом могли ми з нього витягати ноги. Червнева ніч коротка. Праворуч почувли ми п'яння когутів. Ми були страшно помучені

(третю з черги ніч і ока не зажмурили!), тому звернули з дороги на твердше місце, полягали і таки в секунді поснули. Прокинулися раненько. З підходом сонця засинів перед нашими очима в далі Дністер, відділений від нас золотими пшеничними ланами. Українську область закінчує село Белоч, яке простяглося долиною вздовж берега. По другім боці румунські береги, високі і порослі рідким лісом.

Ми зауважили серед ланів одиноку хату, а коло неї пасіку у віддалі 1 клм. від Белоча. Аж наче напрошувалася зайти туди і коли безпечно, пожитися в сухій, теплій хаті, проспатися і просушитися. Наче нарочно для нас вибране місце. Ми післали Павла на розвідини чи не заходять тури „товариші“ і чи нема їх у селі. Відійшов Павло, зближився до хати, за хвилию говорив з хазяїном, а тепер звертається до нас і кличе нас до себе рукою. Ми раді не йдемо а біжимо і тішимося, що остаточно випічнемо; прибігаємо, хазяїн ввічливий веде нас просто у стебник. Тут вам — каже — безпечніше буде, бо сьогодні неділя і до мене в хату люблять хлопці на мід заходити, а в стебнику ніхто вас не замітить. Вистелив нам соломи, ми роздяглися і поклялися, за хвилию вніс нам дві макітри молочної каші, опісля мід і хліб. Потім ми заснули певно смачніше, чим найвибагливіші пани у найвигідніших постелях. По полудні відвідав нас знову хазяїн і при тій нагоді почали ми звідуватися у нього, чи можливим буде передістатися нам в Румунію.

— Щодо переїзду в Румунію, у нас в селі є кілька перевозчиків і ті звичайно нічу перевозять через Дністер — відповів хазяїн — але треба мати „катеринки“ (царські рублі!), бо вони беруть по 200 карб. від особи.

На нашу згоду, порадив хазяїн, щоби один із нас поїхав з ним в село і там порозумівся з перевізниками. Поїхав Бугаець, а ми ждали цікаві звісті. Бугаець вернув з немудрими вістями: перевізник не похочує, боїться, а зрештою не певний, чи ми маємо гроші на заплату.

— Це нічого, — сказав хазяїн — я маю в другім селі інших і коли вони нині у мене не будуть, завтра скочимо до них. В межичасі інтересувався наш опікун дуже нашими річами, оглядав наші револьвери, і підглянув мапи, якими дуже зацікавився і загалом часто до нас навідувався, вляняючи нас, що рішучо уможливить нам переїзд. Ми не підозрівали нічого лихого і звирювалися йому зі всім.

Другого дня рано заплатили ми Павлови за його труд, подякували за дотеперішний хліб і сіль його рідні і відпустили домів певні, що вечером будемо вже в Румунії і самі поснули. В кілька годин по відході Павла, вбіг до нас наш хазяїн і збентежений кликнув:

— Господи! не знаю що твориться! Дізналися відкись червоноармійці, що ви тут, приїхали до мене і жадають вашої видачі.

Заледви скінчив ті слова, вбігло дійсно 5 більшовиків і спрямували на нас кріси з наложеними

багнетами, крикнули „руки вгору“. Ми підняли лежачи руки в гору, і видали револьвери. Подали нам, що вони більшовицькі служачі і зажадали від нас документів. Ми показали наші відпусткові папери.

— Ви Галичани і утікаєте перед совітською владою — і зажадали від нас видачі наших грошей.

Ми вручили їм всі гроші. Однак вони не вдоволилися і стали перешукувати всі наші річі, причім виполокали нас до останньої лопатки (більшовицькі та петлюрівські карбованці!) і забрали нам що ліпші річі і мапи. Лишилася лише моя спеціальна карта, яку я мав під головою. По такій перевірці, вислали двох з поміж себе по ведро самогону і солонину в село, двох лишили на сторожі коло нас, а один вийшов разом з хазяїном. Коли оба післанці вернулися, зійшлися всі 6 до стебника і зачали в нашій прияві запиватися. Випивши доволі, почали голосно нас жалувати.

— Самі не знаємо як то сталося — говорили — що ми забрали вам гроші, ви бідні полонені, хочете дістатися домів, а ми так погано вас скривдили; але нічо, зате ми вечером перевеземо вас через Дністер, бо ми саме є перевізники!“

В такім напруженні просиділи ми до пополудня; коло 3-ої год. по пол. увійшла до нас якась селянка, добре зодягнена і заживна; оглянула нас, оглянула наших напасників. Час до часу відізалася до нас, час до часу до них, але стебника не опускала. Нараз звернулася до напасників і спитала, чи не випили би ще з ведра? — Чому ні — кажуть. — Так пішліть двох по ведро. Я заплачу. І дійсно витягла гроші і післала двох в село; по їх відході вислала знову трьох по хліб і солонину. Коло нас остав лиш один, а хазяїн порався коло своєї хати. Селянка вказала нам тепер, щоби ми заговорили нашого сторожа, що й два з нас почали робити, а сама сказала нам потайки, що вона є властителькою цієї пасіки і хати, а цей пасічник лише у неї винаймав пасіку, а коли настала комуна, держить її майно без ніякої заплати. — Ви — каже — в добрі руки попали, сеж ватажок бандитів, які у всій околиці граблять і мордують тепер безкарно.

— Я почула в селі, що вони вас ограбили і тепер ждуть ночі, щоб вас поубивати і слід за вами затерти, бо бояться вас випустити живими, щоби ви не пімстилися на них, коли сюди прийде українська армія. Для замилення вам очей влевняють, що вечером перевезуть вас через Дністер. Вони не є ніякі перевізники. Не тратьте тому часу і утікайте.

Двічі нам не треба було цього говорити. Ми схопили рештки наших річей і хто куди зміг: одні вікном, а другі, втрутивши п'яного бандита-сторожа на землю, дверми. Коли ми відбігли кількасот кроків від хати, почали по нас стріляти сторож і хазяїн з крісів. Нараз почав падати дощ. Ми відбігли доволі далеко, а що й віддиху вже не стало, полягали в пшеницю один далеко від другого.

Коли вже добре стемнілося, пустилися ми назад в напрямі півночі. Дощ перестав, темрява. Ми йдемо в невідоме і непевне. Одинокий для нас вихід — Румунія — виключений, бо при душі ні сотика, йти в Галичину небезпечно, бо чи скорше чи нізніше мусіли би ми наткнутися на червоноармійців. Вертати в Попову Греблю, і там небезпечно. Зрештою і жити нема за що.

Так ішли ми аж доки не розвиднілося. При першій світлі сонця оглянули околицю; довкруги лани, а перед нами більший сад, за ним малий лісок. У саді була буда; така гарна і певно внутрі суха, аж пахла нам вимоклим і вимученим. Одначє і в буді хтось певно ночував. Знову свіжа халєпа. Голод таки добре нам доскулював, бо від вчєра рана ми нічого в устах не мали. Йдучи попри сад, назбирали ми зелєпуг, натрясених вітром у ночі і пішли в ліс. Зіли нашу збиранину і присіли під деревом. Але годі було довше всидіти, бо воздух зимний, а ми мокрі до ниточки. Перед нами на пів кільомєтра пречудний хутір, там би зайти. Все одно, і так бачимо виходу нам нема. Двох з нас — здається Сидорович і Бугаєць — пішли на звідини. Ми стежимо їх з запертими віддихами. Пішли, зближаються до городу. Їм назустріч вибігають два великі пси, а за ними чоловік. Хвилю побєсєдували, наші кличуть нас. Вдоволені йдемо. Приняв нас старий з сивою бородою хазяїн-селянин, провів нас у двір і попросив в побічну хату.

VII.

Тяжко описати наше вдоволення, коли ми з дощу і холоду дісталися в теплу хату і спожили продане нам солодке молоко та свіжий пшеничний хліб. При тїм я пізнав старого діда, того самого, який передвчєра йшов оглядати витолочєну нами пшеницю під лісом. Тепер ми звїрилися з нашою недолею, і просили нас дебудь примістити. Добре, — відповів старий, — який був старшим хутора — у нас є велика стодола з соломєю, там безпечно можете сидіти. Він завів нас у стодолу, настелив соломи і заложив нас околотами. Від него довідалися ми, що в селі, якє звалося — Лабушна — ьрилося 18 Галичан, один з них старшина жонатий і бїдує разом з жінкою і маленькою дитиною.

Наш сторож пішов у село, і незабаром заїхало до нас возиком впряженим в одного коня, двох молодих селян: один з довгою рудою бородою і довгим волоссям, а другий молодший, бритий. Зайшли до нас і бородатий представився нам, як хорунжий Василь Калинюк, родом з Бариша під Бучачем, а другий його чура, Зазуля з Кутковець під Тернополем. Розговорилися про наші переживання та про нашу недавну долю.

Вам — каже Калинюк — ще вигідніше, бо все ви нежонаті, але я, у мене молода жінка і в додатку була в маю вагітною; ми мусіли нераз в ночі зриватися та утікати.

Коли пізніше вродилася нам дитинка, тоді ще прикріше стало. Нераз мусіла жінка зриватися в ночі з немовлятком з ліжка і утікати в людські городи. В Лабушній ховається 18 Галичан; всі

вони переодягнені по тутешньому, порозходилися по селянах і працюють у них за хліб, і вам раду переодягнутися, бо біда не спить.

Ми попросили Калинюка, щоби пристарався нам тутешніх одягів, за які ми дамо наші галицькі однострої. Калинюк обіцяв нам це зробити і відіхав у село.

Того самого дня відвідали нас і власники двора, Українці, які мешкали в селі. Вони дозволили нам мешкати у пустім тепер дворі, а сторожеві казали давати нам харч.

Слідуючого дня привіз нам Калинюк селянські одяги, в які ми зараз переодяглися і того самого дня поїхали чет. Лучка і Сидорович, як лабушанські парні до села в гостину до п-а Калинюків. Від тепер вже життя нам відрадніше плило, ми почувалися в дворі безпечними і вдоволеними, окружені довкола щирими і приязними людьми. Познайомилися з іншими Галичанами і час нам скоро і приємно сходив. Скоро лучилася і нагода віддячитись бодай в части нашим господарям, власникам хутора. Ціла родина власників: обоє дідичі, їх старенькі родичі і сестра дідички ходили кожного дня в поле робити. Саме тоді вони підгортали лан кукурудзи. Ми попросили, щоби вистаралися нам сапок, і почали помагати їм у праці, щоби в цей спосіб бодай частинно відробити наш харч. Власники були вдоволені, бо зискали свіжих 12 рук до праці, а ми вдоволені, бо мали заняття і все таки не були тягарем нашим добродіям.

При сапанні кукурудзи сходили нам скоро дні. Ми зауважили, що щодня від скорого ранку до пізнього вечера підгортає недалеко від нас на селянськім полі кукурудзу один мужчина. Згодом ми пізнали його. Це був наш стрілець, родом із товмацького повіту, який скривався в сусіднім селі Плоті і нанявся у тамошного Молдавана на роботу. Покінчили кукурудзу, а що настали жнива, ми даром не сиділи, а помагали в жнивних роботах нашим господарям. Треба сказати, що дідичі були свідомими Українцями, а політично — завзятими гетьманцями.

Свобідні хвили вихісновували ми на відвідини Калинюків, де були часті сходини всеї галицької оселі.

Деякі із стрільців вже й не думали вертатися до мів, бо подружилися у Лабушній і стали своїми хазяїнами.

До більшовицької влади ставилися селяни дуже ворожо. Кожне село рядилося самовільно і всюди був лад і супокій. Начальником громади Лабушна був заможний селянин, а секретарем місцевий діякон, свідомий Українець. Лабушна була національно дуже свідомою українською громадою, а це завдяки — здається, поміщикави і діяконови. Із українських влад записалися у них гарними споминами Галичани; перебувала там здається 2-а гал. бригада, яку селяни залюбки згадували; село мало свою гарну школу і велику кооперативу; само заможне, як усі українські села, почавши від Жмеринки на полудневий схід. Всюди розлогі пшеничні лани, тому й хліб виключно пшеничний, земля дуже плодovitа, а характеристичне те, що селяни землі ніколи не підкидають, а орють стерні

весною і зараз обсівають яриною. Поза пшеницею управляють тут великими ланами кукурудзу, тютюну і мельони. Хати їх гарні, просторі, чисті, хоча домашною обстановкою нічим не рижняться від нашої галицької, лише світлиця гарно прибранна, тут подибується всюди малі креденси, великі стінні зеркала і гарні вишивані завіски на вікнах. Мова чисто українська. Звичаї подібні до наших, пісні ті самі, лиш співані хором і сильним голосовим матеріалом. А співають молоді все і всюди. Повага громадських властей велика, всі мешканці села їм безусловно підчиняються, ухвали громадського „сходу“ святі і незрушимі. Тому то таких сходов і більшовики боялися, бо звичайно кінчилися тим, що селяни проганяли зброєю, сокирами і вилами „комуну“ з села, коли та явилася у них по реквізицію. Про видачі „ізмѣнників“ громадами і бесіди не було, тому то майже кожне село було повне російських бувших урядовців, які завдяки довірю у селян, ратували своє життя утечею в село.

Наш гурток що раз більше ріс, поодинокі Галичани почали тепер мов гриби по дощі показуватися із своїх дотеперішніх криївок, бо не було села, де не скривалибися перед московськими наїзниками рештки Гал. Армії. Небавком зголосився до нас хор. Дмитрів, який дізнався про наш побут і прийшов навізати з нами звязок. Як хорий на тиф, залишився він був у пароха Крутів, інтелігентного і свідомого Українця, отця Константина, передше пароха Летичева під Винницею. Хор. Дмитрів запросив нас до себе. Ми дійсно раз пішли в Крути з хор. Калинюком. Рідня о. Константина дуже гостинно нас прийняла. Тут стрінулися ми з хор. Сандецьким, який ховався у сусіднім селі Плоті у тамошної учительки. В Крутах був ще ст. булав. Палашевський і кількох наших стрільців, яким не зле поводилося. Палашевський отворив був там робітню уліїв і при тім ділі зложив собі чималу готівку.

Від тепер стали ми частими гостями о. Константина, сходилися у нього головню неділями майже усі і зачали заживати свобідним і веселим життям.

О. Константин обіцяв нам допомогти видістати у тодішніх властей у селі документи як австрійських воєнних полонених, з якими могли ми безпечніше пускатися в дорогу до мів.

І ми дійсно рішилися вже вертати до мів, тим більше коли дізналися, що червона армія заняла область Галичини вже поза Тернопіль. Попросили о. Константина видобути документи. Одначе о. Константинови не удалося документів видістати, тому ми звернулися до діякона в Лабушній і цей — як громадський секретар — дійсно небавком видав нам документи воєнних бранців. Ми зачали збиратися до мів.

VIII.

Перший вибрався в дорогу чет. Сидорович; стр. Бугаець лишився у Лабушній, а чет. Лучка у Кодимі, де і живуть мабуть по нині, хор. Дмитрова лишили ми у о. Константина, хор. Сандецького у Платах, а я, хор. Калинюк з ріднею, чет. Томорук і стрільці: Лисий і Зазуля вибрали-

ся домів спільно, зложивши наші останні річі на віз хор. Калинюка, бо цей свого коня таки не відрікся. Для безпеки постановили ми виминати місточка й головні шляхи, а йшли бічними поле-вими дорогами після моєї спеціальної карти. Крізь села йшли ми одинцем, щойно у поли схо-лися разом. Зпочатку дуже обережно, наче зло-чинці прокрадалися ми крізь села головно крізь осідки волостей і то лише з конечности, коли ви-минути їх було годі. Йшли від скорого ранку по пізній вечір і незамітно заходили на нічліги ви-ключно до священників, які радо нас приймали і все гостили. Дорога наша вела Ямпільським повітом крізь Яланець, де ми і ночували у роди-чів п. Карабіневича, тепер директора вандрівно-го театру. Ми робили по 60 км. денно так, що небавком опинилися ми в околицях Бару—Ял-гушкова, звісного масового кладовища Галиць-кої Армії з часів тифу осінню 1919 р.

За день-два зблизилися ми вже до Кутковець, останнього села перед Гусятином, не маючи до-сіль найменшої приклички, бо й навіть про до-кументи по дорозі ніхто не питав. Однококо на-шою журбою тепер було незамітно перейти Збруч, бо ми побоювалися, що на мості в Гуся-тині буде більшовицька сторожа. Тимчасом на щастя на мості нікого ми не застали так, що рів-но у осьмим дні від нашого відходу з Лабушної перейшли ми в неділю над вечером міст на Збру-чі в Гусятині. Тут стр. Лисий не видержав і по-цілував галицьку землю. Наш настрої був при-гноблений, бо вертали ми не як побідники, а гірш невірників у свою рідню землю, на якій розсів-ся тепер непрошений московський гість — біль-шовик.

Саме рік тому назад, переходив я той самий міст, маючи з собою частину 750 людей. Із моїх 750 стрільців більш як половина не вернулася, а найшла своє вічне місце на просторах України від Бару по Балту, решта розсипалася по всьм усюдам, а я вертаю нині наче жебрак, в полот-няних крашених споднях, обдертій гімнастюрці і старім російським кашкеті і мушу по злодійськи продиратися лісами і стежками.

З такими думками увійшли ми вечером у село Нижбірок, місце осідку стр. Лисого; заледви вступили у вулицю, приступив до нас нижбір-ський більшовицький тоді міліціонер і здержав нас для перевірки документів. Пізнав Лисого і всіх нас перепустив. Чималу несподівану ра-дість справив Лисий своїм прибуттям до дому. Жінка, діти і родичі уважали його давно небі-щиком.

Рано ми почали збиратися в наші дороги. На відхіднім горячо розпрощалися. Томорук пі-шов в напрямі Чорткова, щоби передістатися в його рідну Буковину, п-во Калинюки відіхали в напрямі Бучача, а я з Зазулею через Хоростків —Грималів—Скалат до Тернополя. Всюди по се-лах легітимували нас доморослі більшовики.

Пізно в ночі ми зблизилися до Тернополя.

В Тернополі розлучилися ми з Зазулею, він пі-шов в Кутківці, а я на ул. Станислава, де лишив свою рідню. Зближився я перед хату і почув в со-бі якийсь ляк: застану, чи ні, своїх рідних? В на-пруженні підходжу до вікна і стукаю до нього, по хвилі чую голос мами. Відзиваюся і входжу в середину. На вид обдертого нещасного воло-цюги старенька мама розплакалася. — Я був на-решті в дома.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ”

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

V. річник / Число 12. / Грудень 1933.

*

ЗМІСТ:

Фрагмент		Думаймо про живих...	
Анатоль Курдидик	2	Федір Дудко	6
Спомин		На фронт	
Роман Антонович	2	Всеволод Бояренко	7
Рік 1918 на Буковині		Рік в холодному Яру	
К. Уривок зі споминів	3	Юрій Горіліс-Горський	8
Від Адміністрації	3	Історія 8-ої Галицької Бригади	
Др. Осип Ковшевич		Др. Іван Карпинець	13
Ф. Коковський	5	Пів року під більшовиками	
		Микола Аліськевич	20

Редагують: Лев Лепкий і В. Софронів-Левіцький

Відповідальний редактор: Петро Пасіка

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратувє Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте, що тільки справжній молочарський промисл під фаховою кермою і в звязку з сильною, центральною молочарською організацією, якою є Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“ поратувє Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку.

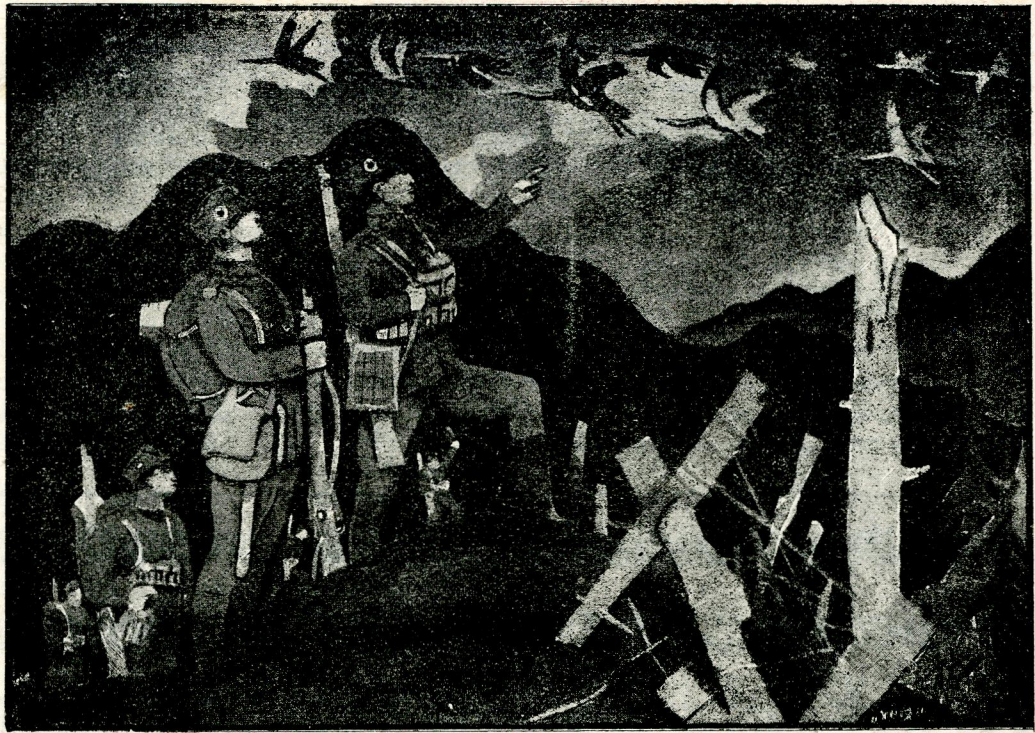
Звертайтесь за порадою **„МАСЛОСОЮЗ“** Львів, Бартоша Гловацького 23, Телефон 43-86 і 81-04. вказівками на адресу

або до Відділів „Маслосоюзу“; Стрий, Шевченка 5, тел. 26. — Станиславів, Собіського 24, тел. 654. Перемишль, Косцюшка 3, тел. 340. — Самбір, Косцюшка 11а, тел. 43. — Коломия, Косцюшка 11, тел. 38. — Дрогобич, Пилсудського 14, тел. 285. — Тернопіль, Міцкевича 41, тел. 234. — Луцьк, Ягайлонська 25, тел. 239. — Катовиці, Шопена 11, Бельск, 3-го мая 1а. —:—:—:—:—

У наших руках розвій рідного промислу!
ПАПЕРЦІ і ТУТКИ повноватки

„КАЛИНА“

є найздоровші і з найкращого сирівця
ЛИТАЙТЕ У КОЖНІЙ ТРАФІЦІ!

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ” на рік 1934

Десять аркушів тексту --- два аркуші календарієм --- багато ілюстрацій

З М І С Т:

Л. Л.: Літ тому [двадцять] (1914—1934) — Б. Крегулецький: Чи пам’ятаєте? (здви́г 28. VI. 1914 р. у Львові) — Р. Купчинський: Стрілецька пісня — Я. Курдидик: З історії подільського села (1914-1917) — Ю. К—ий: Ніч страхіть — І. Рогатинський: Війна між двома селами (епізод з революційних днів на Вел. Україні) — І. Лоський: Марія Тарасенко — О. Навроцький: Олена Степанівна і скандинавські жінки — О. Доценко: Невідома сторінка з легенди про Українських Січових Стрільців — О. Думин: Уривки споминів з 1917—1920 р. (гол. от. Петлюра) — Д-р Вол. Галан: І. Батерія смерти. ІІ. Протинаступ 4 (золочівської) бригади УГА. — Д. Пеленський: Осінь 1918 р. — А. Курдидик: Лімке (малюнок з днів жаху і щастя) — Д. Кренжаловський: Могилівська група — від 5. IX. 1919 — 18. II. 1920 — В. Струць: Три місяці у повстанців — П. Будз: Гуцульський курінь — І. Томинчук: Зі споминів стрільця УГА — Учасник чужинецької місії про відворот УГА (переклад з англійського) — С. Онуфрик: Орхестра УСС-ів — М. Бережницький: Останній рік на Вел. Україні — Мирон Заклинський: Відворот (фрагменти з львівських боїв) — П. Околот: З пекла на волю

Ціна знижена: не 3 зл. як досі, тільки 2 зл., для членів 1 зл.

Подаємо до відома, що в календарі „Червоної Калини“ на рік 1934 зайшла помилка в оголошенні фірми Йосиф Гертнер видруковано Львів, Марійська 8, м. 47 — а мало бути Марійська 5, м. 47. — Тепер фірма загалом має нове мешкання: Тарнавського 33.

№ 16 773 / 1933-1-12

ДИТОПИС

IV
с-16773

1933-1

Червоної Калини